

הלאכת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

פרשת השבוע "מסעי" (ובו י"ב עניינים בביאור הפרשה ופרק "נחשבה")

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מפעים מהעבר הלא רחוק)

פרק קי"ז "הידיעה המשמחת"

ויישירו אותם ולא יעזבו בה שימנע הבורח לרוץ, והוא אומרו יתעלה תכין לך הדרך וכו'. וכעין זה כתב גם במנין המצוות שבתחילת הלכות רוצח "להפריש ערי מקלט ולכוין להם הדרך".

ברם בהלכות רוצח (פ"ח ה"א) כתב הרמב"ם וז"ל "מצוות עשה להפריש ערי מקלט, שנאמר שלוש ערים תבדיל לך" כאן כבר מביא הרמב"ם את הפסוק שלוש ערים תבדיל לך, שעצם הבדלת הערים מיתר הערים והכנתן למטרת קליטה זוהי המצוה של הכנת ערי מקלט ואינו מביא את הפסוק "תכין לך הדרך" כפי שהביא במנין המצוות וצ"ע.

הערה ב: על מי מוטלת מצוה זו של הפרשת הערים?

יש לעיין, האם זה דין על המלך או על הסנהדרין, או שמוטלת על כלל ישראל, והאם יכול היחיד להכין ערי מקלט לצורך הרבים?

אמנם משה רבינו עצמו עסק בהכנת שלוש הערים במזרח הירדן כדכתיב "אז יבדיל משה שלוש ערים" הפשטות היא שעשה כן כיון שהיה לו דין מלך ועליו מוטלת המצוה ולא על אף אחד אחר, דאם היה זה דין של כלל ישראל ומשה רבינו עשה כן בתור שלוחם, מפני כן נאמר על כך במדרש 'אוהב כסף לא ישבע כסף' זה משה רבינו שטרח להפריש את ערי המקלט במזרח, אף שידע שאינן קולטות, משמע שזו הייתה המצוה שלו ולא של כלל ישראל.

ברם עדיין אין כל כך הכרע שעשה זה דווקא מדין מלך, אולי עשה כן מדין של סנהדרין, שהרי משה רבינו עצמו היה לו דין סנהדרין בפני עצמו (אמנם לשיטה שמושה רבינו עומד על גבם והוי כע"א, אי"כ הוי צירוף ואין זו רק המצוה שלו, לפי זה נוכרח לומר שעשה זאת מדין מלך. ויהושע שהפריש בעבר הירדן אף הוא עשה כן מדין מלך שהרי אף הוא קיבל דין מלך, וצ"ב בזה).

הערה ג) עוד יש לעיין בדין תיקון הדרך לערי מקלט, האם זה דין בכל ערי מקלט, ונפק"מ גם לעניין ערי הלויים, שהרי דין ערי מקלט שייך בכל מ"ב הערים, ועתה יש לעיין אם זו הלכה שנאמרה בדין הערים בעצם מעשה ההפרשה לעיר מקלט, בפשטות נראה דכל מקום שיש לו דין עיר מקלט צריכים לעשות לו הכנה לעיר מקלט (רק לכאורה דין שילוש לא נראה שיוכל להתקיים,

כמה הערות בענייני עיר מקלט, מיוסד על שיעורי מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי סולוביציץ זי"ע.

הערה א': הכנת הדרך ושלוש הערים בשוה האם הוא מעיקר הכנת ערי מקלט?

איתא בפרשה (פ' ל"ה פס' י"א) "והקרייתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה".

בפרש"י: והקרייתם, אין הקרייה אלא לשון הזמנה, וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלוקך לפני".

(כלומר רש"י בא לפרש מהיכן לומדים שהקריה זו הזמנה, הרי השורש שלו הוא לשון "קרי" שהוא מקרה בלי כל הכנה? ברם כאן בוודאי אי אפשר לומר כן, שהרי כבר נאמר "תכין לך הדרך" הרי שיש דין להכין את הדרך לעיר מקלט ולא כ"ש להכין את עיר המקלט עצמה, ואצל משה רבינו כתוב שהפריש את שלושת הערים שבעבר הירדן מזרחה אף שאינן קולטות עד שתופרשנה אלו שממערב, משום "מצוה הבאה לידי אל תחמיצנה" הרי שישנה הלכה להכין את ערי המקלט, אף שהלשון מורה על מקרה? על כך מביא רש"י מתשובת יעקב לאביו יצחק ששאלו איך השיג את הצייד כל כך מהר? וענה לו שהקב"ה זימן לו שהיה מוכן לו ולא היה צריך לטרוח לצודו, הרי לנו שהקריה היא לשון הכנה).

כתב הרמב"ם במנין המצוות (עשה קפ"ב) וז"ל "להכין שש ערי מקלט שנאמר "תכין לך הדרך ושלשת". וצ"ב, למה הביא הרמב"ם ראיה מהפסוק שעוסק בדין צדדי בערי מקלט שצריך לסמן את הדרכים וכן לעשות את המרחק בין הערים בשווה כדי שיקל על הרוצח לנוס לעיר מקלט מאיזה מקום שימצא בו. ולפי דברי רש"י מתאים יותר להביא את הפסוק שלנו שהוא לשון הקרייה כפי שפירש לשון הזמנה והוא שידך יותר לעניין.

ונראה מדברי הרמב"ם הנ"ל דהמצוה להכין דרך לעיר מקלט הוי חלק מן המצוה של הכנת ערי מקלט ובלא זה חסר בהכנת ערי מקלט ואינו כלל דין צדדי וכל שלא פעל כך לא קיים את המצוה כדינה. וכן משמע מלשונו [שם] "הוא שצוונו להכין שש ערי מקלט כדי שיהיו מוכנות למכה נפש בשגגה, ושיתוקן הדרך אליהם

דין קדימה של מצוה (ולכאורה יש לדמות זאת למי שרוצה להזדרז למול בנו בתוך שבעת הימים דלא עשה ולא כלום ואין דין הקדמה של מצוה ומאי שנא כאן?)

ברם אפשר אולי לחלק, דהתם אין את כל מהות המילה שהרי אין ערלה קודם זמן והוי רק חיתוך בשר בעלמא ויצטרכו לעשות הטפת דם ברית מחדש, לפיכך אין בזה הקדמת מצוה, אבל כאן אם יפריש את הערים הרי חלה מעשה הפרשה ולא יצטרך לעשות מעשה חדש כשיגיע הזמן, לפיכך אף שבאמת עדיין לא עשה את המצוה אבל עשה הקדמה למצוה שהרי המעשה שלו תופס.

והחיזוש הגדול הוא, ששייך אצל חובבי מצוות כדוגמת משה רבינו עניין לעשות הקדמה למצוה אפילו שאין כאן שום חלות קיום, דלבסוף כשיקלטו הערים שבארץ ישראל יחול המעשה למפרע, אלא שהמצוה הרי נעשית כשמשה רבינו אינו בר ציווי ולכאורה אין הקיום של המצוה משתייך אליו, כיון שכעת הוא לאו בר חיוב כי במתים חופשי, ברם גם בזה שייך, אוהב כסף לא ישבע כסף, שכך דרכו של אוהב מצוות שמשקיע במצוות אפילו שהתוצאה לא תזדקף אליו, מכל מקום יש לו שייכות להקדמה, לפיכך דימו זאת לאוהב כסף, דהרי עשירים משקיעים פעמים בפרויקטים שלא יתחילו להניב פירות בחייהם והכל ילך לבסוף רק ליורשים וא"כ מה העניין להתעסק בדבר שלהם עצמם לא תהיה שום נפק"מ והלא כמשוגע יחשבו?

אלא כך טבעו של אוהב כסף שלא ישבע כסף, הוא רעב להגדיל את ממונו, וכך טבעו של מי שאינו שבע שחיוב לאכול אפילו כשאין בכך תועלת לגופו ופעמים אף מקלקלו, אבל כשאין שביעה עושים פעולות שלכאורה מיותרות, וכאן להבדיל אלף אלפי ומיליוני הבדלות לענין "אהבת המצוות" שהיה למשה רבינו, שלא עשה שום חשבונות אם תצא תכלית למעשה שעושה ואם יהיה לו שכר מכך, שהרי בעת שהערים תקלוטנה כבר לא יהיה בעולם ולא ייזקף שכר המצוה אליו, כי גם בזה יש עניין, לעשות הקדמה למצוות.

ועדיין צ"ע, דמשמע דלו יצויר שהיה משה מכין שלוש ערים בארץ כנען היו אלו שבעבר הירדן קולטות, ברם לכאורה אין הדין כן, דאין דין ערי מקלט בארץ ישראל קולטות עד לאחר ירושה ושיבה, והכי איתא לקמן (פ"ר ל"ג פס' נ"א) "כי אתם עוברים את הירדן ארצה כנען וגו'" ואיתא בשופטים (פ"ר י"ט פס' א') "וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם שלוש ערים תבדיל לך וגו'" משמע דבעינן ירושה ושיבה ורק אז חל דין הבדלה וקליטה של ערי המקלט. ואיתא בספרי (פיסקא קנ"ט) "אחר ירושה ושיבה הכתוב מדבר וכו', או אינו מדבר אלא בכניסתן לארץ, ת"ל כי יכרית וגו', אחר ירושה ושיבה הכתוב מדבר". וא"כ צ"ב, למה אמרו כאן דמה שאין ערי עבר הירדן מזרחה קולטות משום שצריכים לכלל הששה ערים ומאי נפק"מ, הלא אפילו

שהרי היו מחולקים לפי שבטים, ודוחק לומר שיכולים היו גם בזה לכוון בשווה וצ"ב) או שהלכה זו שייכת רק לשש ערי המקלט?

והנה כתב הרמב"ם (פ"ח מרוצח ה' י') "ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו למקלט ובין שאר ערי הלויים? שערי מקלט קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת הואיל ונכנס בהן נקלט, ושאר ערי הלויים אינן קולטות אלא לדעת, ורוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר ביתו והדר בשאר ערי הלויים נותן שכר לבעל הבית". לא כתב הרמב"ם חילוק נוסף, דבערי המקלט ישנה הלכה של תיקון הדרך ואילו בערי הלויים אין הלכה זו נוהגת ולכאורה נוכל לפשוט מכאן דהלכה זו אינה נוהגת רק בששת ערי המקלט ולא בערי הלויים.

ברם יש לדחות ראיה זו, דהרמב"ם מבאר החילוקים שקיימים בעצם הקליטה בין שש ערי מקלט לארבעים ושנים ערי הלויים אבל אינו מתעסק בחילוקים הצדדיים (ולפ"ז יש לומר דזה שאין מעלים לבעלי הבית זה נובע מעצם זה שהעיר קולטת שלא לדעת ואין צריכים כלל דעת הנקלט, ואף אם לא חשב להיקלט במקום כיון שנכנס לעיר מקלט הוא נקלט, וכיון שאינו תלוי בדעתו אין הוא בגדר דייר שבה להשתכן אצל בעל הבית, אבל בערי הלויים כיון שאינן קולטות אלא לדעת הרי שהוא בא בכונה להשתכן שם, לפיכך הרי הוא דייר שצריך להעלות שכר לבעלים)

וכיון שכן שני הדברים הם מעיקרי דין הקליטה, אבל הכנת הדרך ושילוש הערים אינם דינים ששייכים לעצם הקליטה אלא דינים צדדיים ובזה לא עסק הרמב"ם ואין לנו הכרע, האם הם שייכים בערי הלויים וצ"ב.

עוד יש לעיין, אם זה מעכב בעצם המצוה, דכל שלא תיקן את הדרך לעיר עוד לא עשה מעשה הפרשה ולא קיים את המצוה?

ברם הסברא נוטה בפשיטות, דאף אם הוי מעיקרי המצוה מכל מקום אינו מעכב במצוה של הכנת שש ערי מקלט, דכל שהמקום עושה מעשה קליטה זו מהות העיר, הלכך רק העיר עצמה ותחומה שקולט הוי בכלל הערים לעניין עיכוב, אבל ההכנה לעיר וכן שילוש הערים אף שהם מעצם המצוה ולא דבר צדדי, אין זה שייך לעיכוב וצ"ב בזה.

הערה ב': בעניין שאין ערי המקלט בארץ קולטות רק לאחר כיבוש וחילוק.

איתא בגמ' (מכות דף י' ע"א) "דרש רבי סימאי, מאי דכתיב, אוהב כסף לא ישבע כסף וכו', זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלוש הערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלוש שבארץ כנען, ואמר מצוה שבאה לידי אקיימנה".

צ"ב מהי "מצוה הבאה לידי" והרי לא עשה ולא כלום, שהרי אין הערים קולטות כלל עד שלא יופרשו שלושת הערים בעבר הירדן וא"כ איזו מצוה יש בזה שחל ע"ז

לידי אקיימנה, למה שלא יקיים עד כמה שיכול כבר כשמגיע אליו הקיום.

וְצִיב דְלִכְאוּרָה קוּדֵם יְרוּשָׁה וְיֹשִׁיבָה הרי לא חלו שום מצוות ארץ ישראל, מלבד לעניין הפרשת חלה ואיסור חדש, הרי שחסר עדיין בקדושת ארץ ישראל עד שהחילו עליה כל הדינים בגמור י"ד שנים, ואף שמעיקר הדין יכולים היו בני גד ובני ראובן לשוב לארצם אם לא היו מוסיפים בתנאי, מכל מקום הם לא התחייבו להיות בארץ ישראל רק לצאת כחלוצים לפני המחנה כדי לכבוש את הארץ ואת התנאי הזה קיימו בז' של כיבוש לא היה שום עניין לנדר להיות שם עד שיתנחלו, ורק מצד והיוצא מפיכם התחייבו להישאר, אבל לגבי כל דיני המצוות חסר בשם ארץ ישראל עד כיבוש וחילוק ולפיכך אין עדיין בכלל חפצא של הפרשה בארץ ישראל שהרי היא עדיין לא ארץ ישראל באופן מהותי, וא"כ אין זה לכאורה בגדר מצוה הבא לידי אקיימנה, ולא דמי לסוג הקיום שעשה משה כפי שחילקנו לעיל)

ויש לעיין, מפני מה לא הביא הרמב"ם את הדין שאין הערים קולטות רק לאחר ירושה וישיבה, ומה שכתב דאין ערי מקלט נוהגות אלא בא"י אבל לא הזכיר דכל זה חל רק לאחר ירושה וישיבה?

ונראה דאין דרך הרמב"ם להביא רק הלכות שנוהגות לדורות וכאן זה לא נוגע למעשה, לפיכך אין עניין להביא זאת ברמב"ם. מטעם זה לא כתב הרמב"ם גם לגבי תרומות ושמיטה ויובל שכל אלו נוהגים רק לאחר ירושה וישיבה, כי זה לא שייך הלכה לדורות.

ומה שכתב (פ"י מהל' שמיטה ויובל הל' א ב') "מצות עשה לספור שבע שנים ולקדש שנת החמישים וכו' ומאימתי התחילו למנות מאחר ארבע עשרה שנה משנכנסו לארץ" ויש לעיין מה העניין להביא זאת? ברם אינו דומה זה למה שנתבאר לעיל, כי זה נוגע לחשבון שמיטין ויובלות שעושים מעת שהתחילו דיני השמיטה לנהוג בארץ ולפיכך צריכים לדעת מאימתי לספור את השנים לשמיטה הבאה וזה תלוי מאימתי שייכת המצוה וזה היה רק לאחר כיבוש וחילוק.

ומכל מקום יש לעיין בדין שלוש הערים שבעבר הירדן שאינן קולטות עד שיבדילו שלוש שבארץ ישראל. והנה לעתיד לבוא יופרשו עוד ג' ערים ויהיו ט' ערי מקלט, יש לעיין האם כולן תעכבנה זה על זה, או שדין העיכוב הוא על שש ערים ולא על תשע.

והנה דין העיכוב נלמד מהא דכתיב בתורה "שש ערי מקלט תהיינה" וא"כ משמע שהוא רק בשש ערים ותו לא, אולם יש לומר דאלו השש שנצטוו עליהם כשנכנסו לארץ (ולא דיברו על הלכה למשיחא) ונתחדש בזה שבאלו ערי המקלט שצריכים להתעסק בהם, כל הששה מעכבים זה על זה, ויש לומר על פי סברא שאם יתווספו עוד ג' ערים יעכבו כולם זה על זה, דמאי שנא, הרי כולם בגדר ערי מקלט, וצ"ב בזה.

אם היו ששה ערי מקלט לא הייתה עדיין כל נפק"מ בזה, שהרי היה זה לפני ירושה וישיבה?

איברא תנן במכות (דף ט' ע"ב) "עד שלא נבחרו שלוש שבא"י לא היו שלוש שבעבר הירדן קולטות" ויעיין ברש"י, דעד שלא נבחרו שלוש הערים שבארץ כנען היינו בכל ארבע עשרה שנה שכבשו וחילקו ואח"כ הבדילן יהושע, נראה מדברי רש"י שיהושע לא הבדיל את שלושת ערי המקלט עד לאחר ירושה וישיבה, א"כ כל עוד לא הבדיל יהושע את שלושת הערים לא היו קולטות כי לא היו קיימות ואף שהיה זה אחרי ירושה וישיבה, לפי"ז ניחא, מה שנאמר כאן, עד שלא נבחרו שלוש שבארץ כנען" כי השלוש לא נבחרו רק לאחר ירושה וישיבה, להכי נקט המדרש, דמשה ידע שאין השלוש שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו השלוש שבארץ כנען ודו"ק.

ברם זה גופא יש להבין, למה באמת התאחר יהושע להפריש את הערים רק לאחר ירושה וישיבה, למה לא הבדילן ברגע שכבש את הערים ולא היה צריך להמתין לחלוקה? מה נאמר לשם מה והלא לא תקלוטנה שהרי אין קליטת הערים רק לאחר ירושה וישיבה, מכל מקום היה ליהושע לעשות כמשה רבינו רבו שלא המתין שתקלוטנה אלא עשה את מה שיש בידו לעשות ברגע שניתן לעשות, ומשום מצוה הבאה לידי אקיימנה.

(ברם אפשר לחלק בפשיטות, דמשה רבינו שידע שלא יהיה יותר בעולם עשה את כל מה שיש בידו לעשות לפני סילוקו, דאם לא עכשו אימתי, אפילו שבפועל לא עשה שום קיום מצוה, משום מצוה הבאה לידי אקיימנה עד כמה שידי מגעת, אבל יהושע שיש בידו לקיים את המצוה כתיקונה דהיינו לאחר ירושה וישיבה מה העניין שיקדים אם אין בזה כל נפק"מ? אולם מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי ז"ע סבר דאפילו הכי מצד אוהב כסף לא ישבע כסף יש עניין להקדים כדי להראות עד כמה חשובה וחביבה המצוה עליו, והיה לו להלך בדרכי רבו משרע"ה).

איתא בתוספתא (מכות פ"ר ב' הל' ב') "שלוש ערים הפריש משה בעבר הירדן וכשבאו לארץ הפרישו עוד ג', ואע"פ כן לא היו אלו ואלו קולטות, עד שכבשו וחלקו, משכבשו וחלקו נתחייבה הארץ במעשר ובשביעית, והיו אלו ואלו קולטות".

פשטות לשון התוספתא מוכיח שיהושע הפריש את ג' הערים תיכף שכבש את הארץ ולא המתין עד לאחר ירושה וישיבה. וכך הבין בדברי התוספתא המפרש שם ב"חסדי דוד" ואין זה עולה בקנה עם רש"י דלעיל.

ויעיין ב"חסדי דוד" שהקשה מפני מה הפריש מיד, מה העניין להפריש מיד, בשלמא משה רבינו שלא הייתה בידו להמתין שהרי לא יעבור איתם את הירדן לפיכך שייך העניין מצוה באה לידי אקיימנה, אבל יהושע יכול לקיים את המצוה כתיקונה מה העניין להזדרז כשאינו עושה כל תיקון מצוה? ברם תמה מו"ר זצוק"ל עליו, דמה טעם לקושיא זו, הלא גם זה בכלל מצוה הבאה

איכא נפקמינ באופן שעל ידי האילנות שנזכרים בחוץ התרחב תחום הקליטה ובוזה נעשתה אחת הערים גדולה יותר בתחום הקליטה שלה ובוזה התבטל השילוש ואין כבר שווי, על זה סובר הרמב"ם שאין עניין להגדיל את חשבון הערים האחרות כדי שיהיו שוות בגודל הקליטה, אולם הרמב"ם סובר דאף בזה צריכים להשוות את הערים שיהיו שוות ויצטרכו לנטוע אילנות ביתר הערים כדי שיהיו תחומי הקליטה של הערים שווה, ודו"ק היטב.

הערה ד': מטרת הגלות הצלה וכפרה לרוצח.

איתא בפרשה" והקריתם לכם ערים ערי מקלט תהיינה לכם ונס שמה רוצח מכה נפש בשגגה".

ולהלן (פס" כ"ה) "והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדול אשר משח אותו בשמן הקדש"

ובפסוק (ל"ב) "ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת בארץ עד מות הכהן הגדול".

וטעם העניין שכרכו את שהייתו בעיר מקלט עם מיתת הכהן הגדול התפרש ברש"י וז"ל: "עד מות הכהן הגדול שהוא בא להשרות שכניה בישראל ולהאריך ימיהם והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים, אינו כדאי שיהא לפני הכהן הגדול, דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו בחייו".

בפשטות נראה ששני עניינים יש בגלות:

א) הצלה מפני גואל הדם וכפשטות הנאמר (בפס" י"ב) "והיו לכם הערים למקלט מגואל ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט" הרי לנו שמטרת הישיבה בעיר מקלט כדי להינצל מידי גואל הדם שיכול להורגו בכל מקום, לפיכך עליו לנוס לעיר מקלט וזמנו קצוב עד מות הכהן הגדול.

ב) מדברי הפסוק "לא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו לשוב לשבת עד מות הכהן הגדול" משמע דהישיבה היא כפרה ואין דרך אחרת לכפר על חטא של שפיכות הדמים רק על ידי ישיבה בעיר מקלט, אלא דיש להבין מה השייכות של הכפרה עם מות הכהן הגדול, במה מיתת הכהן הגדול מכפרת על הרציחה שיותר אינו צריך לשבת בעיר מקלט? ולכאורה באמת מיתת הכהן הגדול אינה הכפרה אלא הישיבה בעיר מקלט גופא, אלא שקבעו שיעור זמן עד מתי תימשך הכפרה, על זה נקבע דהכפרה תלויה בחיי הכהן הגדול, דכל עוד שהכהן הגדול חי עדיין לא התכפר לו העון וצריך הוא לשבת בעיר מקלט, ונתחדש בפסוק שמיתת הכהן גדול היא עדות שכבר נתכפר, אבל כל עוד לא מת הרי עדיין לא הייתה לו כפרה, ואם מת הרוצח קוברים את עצמותיו בעיר המקלט כיון שעוד לא נתכפר לו במיתה שלו עצמו (אף שבכל מקום מיתה מכפרת עם חזרה בתשובה אבל בחטא שפיכות דמים ואפילו בשוגג העון

הערה ג': פירוש השגת הרמב"ם על הרמב"ם "וכן משוין את המידות"

איתא ברמב"ם (פ"ח מהלכ' רוצח ה' ז') "וכן מושחין בין כל עיר ועיר מערי מקלט בתחילת הפרשתן עד שיהיו משולשות בשוה, שנאמר תכין לך הדרך ושלת את גבול ארצך". ובהשגות הרמב"ם "אמר אברהם וכן משוין". ודבריו סתומין וחתומין, מה רצה להשיג על דברי הרמב"ם ז"ל? ובכס"מ כתב בזה "ואיני יודע מה מלמדנו".

ובשיעורים אמר מו"ר מרן הגרמ"ד זי"ע דנראה לו ביאור בעניין, על פי הגמ' במכות (דף ט' ע"ב) ושלת שיהיו משולשין, שיהא מדרום לחברון כמחברון לשכם ומחברון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון". ובפשטות הכוונה שיהיו הכל בשוה, שגם מן הגבול לעיר המקלט הראשונה צריך להיות כמו המרחק שבין עיר מקלט לעיר המקלט שניה וכן מהגבול הצפוני עד העיר מקלט צריך להיות כמו בין כל ערי המקלט, ודין זה השמיט הרמב"ם, שלא כתב רק דמושחין בין כל עיר ועיר כדי להשוות המידות שיהיו המרחקים שווים, ובפשטות הכוונה רק בין עיר לעיר, אבל לא מהגבול עד לעיר משני הצדדים, על זה בא הרמב"ם להשיג, וכן משוין, שצריכים מעיר המקלט עד הגבול הדרומי וכן עד הגבול הצפוני.

אופן נוסף פירש מו"ר מרן הגרמ"ד הלוי זי"ע, דהנה יכול להיות שהערים תהיינה משולשות בשוה, ברם לאחר זמן אם יתרמי שאחת הערים תגדל ותתרחב האם דין זה ישפיע על יתר הערים שתצטרכנה להשתוות כדי שכל הערים תראנה שוות בכל, או דזוהי הלכה רק בשעת התקנת הערים, אבל לאחר מכן כל עיר לעצמה ואין צריכים להשוות את המידות אחרי כן.

ואולי בזה יש לתלות את מחלוקת הרמב"ם והרמב"ד, שהרמב"ם כתב ז"ל "וכן מושחין בין כל עיר ועיר מערי המקלט בתחילת הפרשתן" מפשטות לשונו נראה דזהו דין רק בתחילת ההפרשה אבל אם השתנתה העיר בגודל אין צריכים לשנות את כל הערים", על זה בא הרמב"ם ז"ל להשיג "וכן משוין" שתמיד צריכים להיות בשוה ולא רק בתחילת הפרשתן.

ברם לכאורה אין דין זה יכול להיות במציאות, שהרי אין יכולה עיר להתרחב מעבר לתוואי הראשוני שלה, שהרי כתב הרמב"ם (פ"י מהל' שמיטה ויובל ה' ד') "אין עושין בערי הלויים עיר מגרש ולא מגרש עיר ולא מגרש שדה ולא מגרש שדה" וא"כ אי אפשר להרחיב את העיר כלל (יש לעיין אם דין זה בערי המקלט שאינן מערי הלויים)

ברם אין זו טענה, דאיכא היכי תמצוי להרחבת העיר לא בשטח אלא במקום הקליטה. יעויין ברמב"ם (פ"ח מהל' רוצח ה' י"א) "כל עיר הקולטת, תחומה קולט כמוה, אילן שעומד בתוך תחום ערי מקלט ונופו נוטה חוץ לתחום משיגיע תחת הנוף נקלט וכו" ע"כ. וא"כ

כעת וכבר אין סתירה שיסתובב בשאר מקומות לפיכך עתה הוא חוזר.

עוד עמוד ב"אור החמה" בטעם השני של רש"י דאף הוא אינו מבואר דיו, דאטו בשביל שלא התפלל מספיק תלויה כפרתו של הרוצח בחייו [בפרט שעתה אם ידעו הרוצחים שהכהן גדול הוא המעבב ליציאתם מעיר מקלט הרי יכוונו כל העת למיתתו] ובלבוש ביאר העניין דזהו קנס לכהן הגדול על שלא התפלל כפי הצורך לכך נקנסה עליו אפשרות תפילה הפוכה לרעתו, ואפשר להוסיף דכשידע הכהן הגדול שהרוצחים יתפללו על מיתתו, יתאמץ בתפילתו בצאתו מבית קודש הקדשים שלא תצא כל תקלה בעם ישראל בימיו, ועדיין הדברים צ"ב.

ועדיין צריך בירור למה אם נתמנה כהן גדול באמצע דינו של הרוצח הוא גולה עד למיתת הכהן השני, התינוח לטעם הראשון כיון שאין ראוי שיהיה זה שמקצר חיים לפני מי שמאריך חיים, אבל לטעם השני של רש"י לא יובן שהרי הרציחה הייתה קודם תפילתו ועל מה באים אליו בטענה?

ונראה דהטענה שהיה לכהן גדול להתפלל שיצא גזר דינו שפטור מגלות וגם זו תפילה שלא תצא תקלה, כי מטרת הכהן הגדול להרבות שלום בעולם ועליו להיטיב עם הרוצח בשגגה שיזכה במשפט, גם זה הוא חלק מהתפילה שלא תצא תקלה ודו"ק היטב.

ומכל מקום נראה דעיקר הטעם הוי מטעם כפרה והוא המכריע ולא ההצלה מידי גואל הדם, דהרי לאחר מיתתו אין כבר את טעם גואל הדם כפשי"נ, עוד ראיה מזה שגולה משכונה לשכונה והרי התם אין את גואל הדם, שהרי כבר בלאו הכי מצוי בתוך עיר מקלט ואין גואל הדם יכול לפגוע בו, ואולי הכוונה דהוא צריך כעת לברוח מגואל הדם של ההרוג השני אם הוא אחד מתושבי העיר מקלט שיש לו בני משפחה ועתה הם רצים אחריו להורגו ועיר המקלט אינה קולטת באותה שכונה עד שיגלה לשכונה אחרת דאז מנוע אותו גואל הדם להרוג.

וב"צפנת פענח" (בהשמטות למתני"ע ע' 5) העלה נידון מעניין, מה הדין אם גואל הדם הקודם חזר לעיר מקלט, הנה כל עוד לא הרג הרוצח בתוך עיר מקלטו אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח ואם הרגו רוצח הוא וחייב עליו מיתה, ברם אם הרג עתה בתוך עיר המקלט וכיון שהמקום כבר אינו קולט שהרי צריך הוא לברוח לשכונה אחרת, אי"כ יש לעיין אם פקעה בזה דין הקליטה כלפי הרוצח הנ"ל ואף לגואל הדם הראשון מותר להורגו כפי שהיה מותר להורגו אם היה יוצא מעיר מקלטו, או דלמא דרק כלפי ההרוג השני אין דין קליטה ועליו לגלות משכונה לשכונה מפני גואל הדם שלו, אבל כלפי גואל ראשון לא פקע דין הקליטה ואם הרגו יתחייב מיתה. ואם נאמר שבטל דין קליטתו כליל, אי"כ יש עוד היכי תמצוי פשוטה אף כלפי גואל הדם הראשון שיוכל מעתה להורגו אם לא יגלה

כה גדול שאין די במיתתו ולפיכך אין עצמותו יוצאות מעיר המקלט

[וכאן הראיה שעיקר הטעם הוא הכפרה, דאם משום שלא ימיתנו גואל הדם והניסה כדי להינצל מחרבו של גואל הדם, לאחר שמת למאי נפקמ"י, הלא כבר מת ומה יעשה בו גואל הדם? אלא ודאי יש כאן טעם נוסף להתכפר בישיבה בעיר מקלט, ולפיכך כל עוד לא מת הכהן הגדול עדיין אין לו כפרה וטעון קבורה במקום עד מות הכהן הגדול].

ברם יש לעיין ולהבין במה שאמר רש"י, דלפיכך אינו יכול לצאת קודם מותו של הכהן הגדול, כלומר יכולנו לומר שיקבע שיעור אחר של עיר מקלט כגון שישב שם יובל שנים כמו שבכל מקום יובל נקרא עולם ולאחר מיכן יצא בלי כל שייכות לזה שהכהן הגדול חי או מת דהכפרה לא יהיה לה כל שייכות עם חיי או מות הכהן הגדול?

על זה מתרץ רש"י שני תירוצים: א) דאין ראוי הרוצח לעמוד בפני כהן הגדול, לפי שהכהן הגדול בא להשרות שכינה על עם ישראל ולהאריך את ימי החיים, ואילו הרוצח בא לקצר את הימים ואינו כדאי שיהא לפני הכהן הגדול. וצ"ב וכי אם הרוצח נמצא בעיר מקלט וכי אינו מצוי לפני הכהן הגדול? וכי למה היציאה מעיר מקלט עושה אותו עומד לפני הכהן הגדול והישיבה בעיר מקלט מעלימה אותו שאינו עומד לפניו?

ובספר "אור החמה" (להגה"ק רבי זונדל קרויזר זצוק"ל) חידד את הקושיא, תינוח אם הוא נמצא בו ערי מקלט אבל אם נמצא במ"ב בערי הלויים שאף הם נחשבים כערי מקלט וכי שם לא יהיה נחשב עומד יותר לפניו, והרי ערי הלויים שייכים למשפחת הכהונה והלוויה יותר משאר ערים, למה כשנמצא בעיר מקלט אין הוא נחשב עומד לפניו?

וביאר הגאון הנ"ל בסברתו המוחכמת והישרה דהכוונה עומד לפניו זה שהוא עומד חופשי ויכול לעשות ככל העולה על רוחו וכאשר ידיו מגואלות בדם נקיים אפילו שזה בשגגה אבל הוא נכנס לקטגוריה של שופכי דמים ונחשב כאילו הוא מסלק חיים, ואילו כל מהות הכהן גדול להאריך חיים, היאך יוכלו שני הפכים לשכון יחד? הלכך צריך הוא להיות במאסר כדי שזה יגביל את כוחו לשפוך דמים, אף שאין זה מנוע ממנו לשפוך דמים בתוך ערי מקלט, ומצינו שרוצח גולה משכונה לשכונה בתוך העיר מקלט, מכל מקום כשהוא יודע על מה ולמה נמצא הוא שנים רבות כל כך בעיר המקלט הרי הוא נזהר מאד שלא לשפוך דמים וזו התקנה שלו, לשלוט על כל אבריו שלא תצא מתחת ידו תקלה,

ובעיקר מוסיף ב"אור החמה" שכיון שהוא נמצא בעיר מקלט הרי מפורסם לכל כי הוא רוצח, ממילא גם כל האנשים נרתעים ממנו שלא יהיו קרובים למחיצתו, בכך נמנעת ממנו שפיכות דמים נוספת בעיר המקלט, וכל הקפידא הזו היא רק כל חיי הכהן הגדול שמשרה

מדבר, תו אין בכוח המלך ובי"ד הגדול של ישראל להתנגד אל טבע האדם וחמימותו. כלומר ירדה תורה לדעת הגואל הדם שלא יוכל לכבוש את יצרו וודאי שיהרגנו, ועל כן אין להכניס את הרוצח בשגגה בסכנת חיים, אפילו אם זה תלוי בעדות שחשובה לכלל כלל ישראל.

לפי"ז אף אם נאמר שיעיקר מטרת הישיבה היא להגנת הרוצח אין לתקן לו שיצא מעיר מקלטו אפילו עבור כלל ישראל. וב"משך חכמה" [בפרשה] הוסיף בזה דברים וז"ל "וכבר הקשתי בחיבורי, אמאי אמרו אפילו כל ישראל צריכים לו, ליתקנו המלך ובי"ד הגדול של ההורגו ייהרג? אמנם החשש שמא כשיצא יעשה תחבולות להמית את הכהן המשיח, כדי שלא לשוב אל עיר מקלטו והוא סכנה לנפש הכהן גדול, לכן אמר כי בעיר מקלטו וכו' ואחרי מות הכהן הגדול, לכך החשש גדול עבור חייו של כהן המשוח". מכל זה יכולנו להכריע שדעתו היא שיעיקר מטרת הישיבה בעיר מקלט לתת הגנה לחיי הרוצח שלא ימיתנו גואל הדם.

ברם בפסוק "ולא תחניפו כו' כי אם בדם שופכו" כתב המשך חכמה וז"ל "קאי על ולא תקחו כפר לנפש רוצח ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה, קאי על ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו, היינו לפטור השוגג מן הגלות שלא יקח כופר כמפורש בפרק אלו נערות, ובה גילה סוד העיר מקלט, כי רציחה בשוגג היא טומאת הנפש וכמפורש בשבועות (דף ח') והישיבה בעיר מקלט הוי כעין טהרת המים, רחיצת הנפש וטבילה כזאת מועילה לנפש המת, שאם מת עד שלא גלה מגלין עצמותיו, וטהרה לגמרי הוי כמו טהרה לתרומה שצריך הערב שמש, כן הכא צריך הערב שמש וזה מות הכהן הגדול, שזה הערב שמש האמיתי ודו"ק".

הרי כאן הולך ב"משך חכמה" במהלך שהעיקר הוא הכפרה, ולפי"ז ממילא לא קשה כלל קושייתו דלעיל, שיתירו לרוצח לצאת מעיר המקלט לצרכי הרבים והרי באותה שעה תחסר לו מהכפרה? ואולי אפשר לומר דאה"נ, אבל אמאי לא ידחו צרכי הרבים כפרת היחיד וכי כפרת היחיד דוחה הצלת כלל ישראל והלא אפילו אסתר מסרה את נפשה עבור כלל ישראל אף שהיה ספק נפשות ופעמים נתבע היחיד עבור הצלת הרבים, וכפי שביאר זאת היטב באו"ש.

ועל כן סבר דאין די בתשובה שגלות היא כפרה ובשביל זה אסור לו לצאת, רק פיקוח נפש יכולה להיות טענה המתקבלת יותר, ברם על כך טען ב"משך חכמה" ובאו"ש דעדיין יש לו פתרון שנוציא איסור לגואל הדם ונהירנו שאם יהרוג את הרוצח באותם ימים יומת ובכך נוכל לאפשר לרוצח להעיד עבור כלל ישראל.

על זה תירץ שאין כזו הגנה, כי טבעו של גואל הדם שחם לבבו מאד ואי אפשר אף בצווים מלכותיים למנוע את הריגת הרוצח או שהרוצח עצמו יתכנן להרוג את הכהן הגדול שמעכב את יציאתו מעיר מקלט, ממילא ההגנה לחיי הכהן הגדול שהרוצח יוותר בעיר

לשכונה אחרת, ועל כן מכאן אין ראיה שיעיקר הטעם הוא כפרה ולא הצלה.

עוד נראה להביא ראיה שיעיקר הטעם הוא מדין כפרה ולא הצלה מגואל הדם, דהנה דין גלות נאמר רק באופן שהוא שוגג גמור אבל לא בשוגג קרוב למזיד ולא בשוגג קרוב לאונס. והנה בשלמא אם דינא דכפרה הוא העיקר ולא הניסה מגואל הדם לפיכך שפיר מובן דגלות כפרה שייכא רק באופני הכפרה כשוגג גמור ולא שוגג קרוב למזיד שאין כפרה מועילה לו ושוגג קרוב לאונס אינו בר כפרה כלל כאונס, ברם אם היה הטעם הצלה טעם חשוב בפני עצמו, תינח אם הוי קרוב למזיד דלו לא חידשה התורה דין הצלה של עיר מקלט, כיון שהוא קרוב למזיד ועליו לא חסה התורה להמציא לו הצלה של עיר מקלט, כדי שלא יהיה דם אנשים קל בעיניו, אבל שוגג שהוא קרוב לאונס אמאי לא תהיה לו הצלה מגואל הדם, אדרבה לאדם כזה מן הראוי שיתנו לו הצלה בעיר מקלט כדי שלא יהרגנו גואל הדם.

אמנם נוכל לומר דבכה"ג אין לגואל הדם זכות להורגו, דרק על מי שנתחדשה ההלכה שראוי לנוס לעיר מקלט יש במקביל זכות לגואל הדם להמיתו, אבל שוגג שהוא קרוב לאונס אה"נ לא יוכל גואל הדם להמיתו. ברם זה תימה דמניין לו לגואל הדם באיזו דרגת שוגג הוא וכיון שמותר לגואל הדם להרוג את הרוצח לא יברר את הדבר ונמצא הרוצח ללא הגנה מפני גואל הדם?

ברם נראה דבאמת בתחילה ודאי יש לרוצח בשגגה לרוץ לעיר מקלט עד שיתברר דינו, ובכה"ג אין לגואל הדם היתר להיכנס לעיר מקלט כדי להורגו דעיר המקלט קולטת את כולם עד שיעמוד במשפט, וכאשר יעמוד למשפט ויתברר דינו שפטור הוא מעיר מקלט הרי בכך ניצול הוא מגואל הדם, דעתה אין לגואל הדם כל יכולת לפגוע בו, ונראה דדין זה נאמר גם לגבי שוגג שקרוב למזיד דכיון שאין כוח לבי"ד להמיתו הרי בזה שהם פוטרים אותו מעיר מקלט הם נותנים לו "תו חיים" שאין לגואל הדם כל זכות להורגו.

וברמב"ם (פ"ז מהל' רוצח הל' ח') כתב וז"ל "ואפילו להציל נפש בעדותו וכו', ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו אינו יוצא" וכבר תמה באו"ש (שם פ"ב הל' ד') אמאי לא נתקן שיהיה אסור לגואל הדם להרוג את הרוצח בימים אלו ובכה"ג יוכל הרוצח לצאת להעיד עדות שיש בה תועלת גדולה לכלל ישראל! ברם כל הקושיא היא אם מטרת ישיבת הרוצח רק להציל את עצמו מידי גואל הדם, ברם אם מטרת הישיבה בעיקרה לכפרה אין הקושיא קשה כלל, דכל הכפרה של הרוצח מותנית בישיבה רצופה בעיר מקלט וכל עוד לא ישב את כל ימי ישיבתו לא נתכפר לו, ולפיכך כשמת טומנים את עצמותיו שם כי כפרתו לא נגמרת רק בעת מיתת הכהן גדול ולא קודם לכן.

ו'באור שמח" תירץ דכיון דטבע האדם גלוי ליוצר כל אשר אינו כלוא במקלטו אז יחס לבבו והכהו לרוצח, כדאמר במכות ולו אין משפט מות, בגואל הדם הכתוב

(ובאמת כך נראה מדברי הפסיקתא כמו שיבואר להלן).

והרמב"ם פי"ג מתפילה הי"ט כתב: "שבת ראשונה מפטירין בדברי ירמיהו שנייה חזון ישעיהו שלישי איכה היתה לזונה". דהיינו, שמנהג מקומו היה שאת ההפטרות שמעו דבר ה' שבפסיקתא לא קראו כלל, ובמקומה קראו את החצי הראשון של הפטרת חזון ישעיהו, ובשבת שלפני תשעה באב קראו "איכה היתה לזונה", (שהיא החצי השני של הפרק חזון ישעיהו).

מנהג בבל

מנהג בבל בענין זה היה שונה לגמרי מכל המנהגים המוכרים לנו היום, כדלהלן:

בגמרא מגילה ל"א ע"א וע"ב מבוארים כל הקריאות וההפטרות המיוחדות, ואין שם שום זכר להפטרות של ג' דפורענותא וז' דנחמתא, וכן לא נזכרו ההפטרות הללו בשאלות ובבה"ג ובסדר רב עמרם גאון ובסידור רס"ג, ונראה מזה שבבבל לא נהגו כלל לקרוא ג' דפורענותא וז' דנחמתא, אלא קראו בכל השבועות הללו הפטרות מענין הפרשיות, ואכן הרמב"ם בסדר התפילות (בסוף ספר אהבה) כשכתב את ההפטרות של כל הפרשיות, כתב הפטרות גם על הפרשיות שחלין בשבתות הללו, (ורק בסוף דבריו הזכיר את המנהג להפטיר בנחמות ישעיהו מט"ב עד ר"ה), ונראה שבבבל היו קוראים את ההפטרות שכתב הרמב"ם².

אמנם אם חל ר"ח אב בשבת קראו חזון ישעיהו, כדאיתא במגילה ל"א ע"ב: "אמר רב הונא ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי היו עלי לטרח", וכן כתב הרמב"ם הלכות תפילה פי"ג ה"ד: "וראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי", (אך אח"כ בהלכה י"ט הביא את סדר ההפטרות הנהוג כנ"ל), והיינו כמו שבכל ר"ח שחל בשבת קוראים הפטרת מיוחדת שנזכר בה ר"ח, אלא שבכל ר"ח קוראים השמים כסאי (שכתוב בה והיה מידי חודש בחדשו וגו'), ובר"ח אב קוראים חזון ישעיהו (שכתוב בה חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי).

וכידוע, בכל שנה שחל ר"ח אב בשבת, השבת שלאחריה היא ערב תשעה באב, ואז נהגו בבבל להפטיר עמדו על

² ובסוף דבריו שם כתב הרמב"ם: "וכן נהגו רוב העם להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה...". ובהלכות תפילה פי"ג הי"ט כתב הרמב"ם: "נהגו העם להיות מפטירין קודם תשעה באב בשלש שבתות בדברי תוכחות... וכן שבת שאחר תשעה באב מפטירין נחמו נחמו עמי, ומנהג פשוט בעירנו להיות מפטירין בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה, ושבת שבין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין שובה ישראל", דקדק לכתוב שכל ההפטרות הללו הם מנהג ולא מדינא דגמרא, ומשמע מלשונו שגם בארצות אירופה לא כולם נהגו כמנהגינו, אלא היו מיעוט שנהגו לקרוא את ההפטרות של הפרשיות כמנהג בבבל, (וצ"ע למה בסדר התפילות לא הזכיר הרמב"ם את ג' דפורענותא).

ובספר קרית ספר להמאירי מאמר ה' ח"ב כתב: "הפטרות של כל השנה ידועות הן וכלן כל א' בדומה לסדר היום, אלא שנהגו לפני תשעה באב להפטיר בתוכחות ראשי המטות ומסעי בדברי ירמיהו ושבת שלפני תשעה באב בחזון ישעיהו... וכן נהגו אחר ט"ב עד חגג להפטיר בנחמות", וכו', גם הוא דקדק לכתוב שמעיקר הדין היה אפשר לקרוא את ההפטרות שמענין הפרשה, אך המנהג הוא לקרוא את ההפטרות של הפסיקתא.

מקלט, וא"כ שני הטעמים שניהם נכונים ואין להכריע מי מהם העיקר, ודו"ק היטב.

(מהרה"ג החו"ב בעל וברך דוד שליט"א)

ה) בירור המנהג לקרוא ג' דפורענותא וז' דנחמתא

כידוע מנהג כל ישראל לקרוא לפני תשעה באב תלת דפורענותא ואחריו שבעה דנחמתא ותרתי דתיובתא, בטור וש"ע סי' תכ"ח ס"ח, וכן מבואר בתוס' מגילה ל"א ע"ב ד"ה ראש חודש וברמב"ם הלכות תפילה פי"ג הי"ט ובסדר התפילות, וכן מבואר בכל הראשונים מכל ארצות אירופה¹.

וכתבו התוס' (שם) ועוד ראשונים שמקור המנהג הוא בפסיקתא, וכונתם היא שפרקי הפסיקתא דרב כהנא מסודרים על פי סדר הקריאות וההפטרות של המועדים, ומסדר הפסיקאות שם מוכח שקראו בשבועות הללו תלת דפורענותא וז' דנחמתא ותרתי דתיובתא.

ותחילה נבאר בס"ד את המנהגים השונים שהיו בענין זה, ואח"כ נתבונן בשורש המנהגים וטעמם:

מנהג רוב ארצות אירופה

המנהג הרווח ברוב הקהילות בקריאת ההפטרות הללו הוא כפי הסימן הידוע "דש"ח נו"ע אר"ק שד"ש", דהיינו דברי ירמיהו שמעו דבר ה' חזון ישעיהו נחמו ותאמר ציון עניה סערה אנכי אנכי רני עקרה קומי אורי שוש אשיש דרשו (בצום גדליה) שובה. שהוא הסדר המבואר בפסיקתא. וכסדר הזה מבואר ברוב הראשונים.

בספרד הקדומה מצאנו שני מנהגים השונים במקצת ממנהגינו:

בספר האשכול הלכות קריאת התורה כתב: "וכתב הנגיד ז"ל סדר הפטרות של כל השנה... ואנו כך נתנו לנו זקננו סימן ד"ש אנו"ע אר"ק ש"ש. ופירושו שלש שבתות שבין צום הרביעי לצום החמישי בראשונה מפטירין דברי ירמיהו, בשניה שמעו דבר ה' מה מצאו אבתיכם, ובשלישית איכה היתה לזונה, ובשבת הסמוכה לתשעה באב מאחריה נחמו נחמו עמי, שניה לה ותאמר ציון, שלישית עניה סוערה, רביעית אנכי אנכי הוא מנחמכם, חמישית רני עקרה, ששית קומי אורי". ולפי מנהג זה כל ההפטרות הם כמנהגינו, וההבדל היחיד הוא בהפטרת השלישית, שלפי הפסיקתא קוראים את כל הפרק חזון ישעיהו, ולפי מנהגם קראו רק את החצי השני של הפרק,

¹ ספר הפרדס לרש"י סדר פרשיות, מחזור ויטרי סי' רס"ב, ראבי"ה סי' תקנ"ו וסי' תקנ"ז וסי' תקצ"ה וסי' תקצ"ה וסי' תת"צ, או"ז סי' שצ"ב, רוקח סי' נ"ג, ספר האשכול הל' קריאת התורה, ארחות חיים סי' ס"ד, כלבו סי' כ', אבודרהם סדר פרשיות, ועוד.

י"ח ע"א (ד"ה למחר) "יש דברים שאנו מניחין הגמרא שלנו ואנו עושין כספרים החיצונים כמו מחזון ישעיה כפסיקתא", וכן כתב האו"ז סי' שצ"ב וכ"כ האגודה במגילה ועוד הרבה ראשונים, אך עדיין צ"ב למה גאוני בבל לא ראו לנכון לנהוג כדברי הפסיקתא, ורק בארצות אירופה נהגו כן.

אכן ביאור הענין הוא פשוט מאוד, שהמנהג לקרוא ג' דפורענותא וז' דנחמתא בשבועות האלו הוא **מנהג ארץ ישראל**, והפסיקתא נערכה בארץ ישראל (כדמוכח מסגנון הארמית שלה הדומה ללשון הירושלמי, וגם רוב האמוראים שנזכרו בה הם אמוראי א"י, וכן רוב המדרשים נערכו בא"י), וממילא דבריה מתאימים למנהג א"י, אך בבבל לא נהגו כן, והמנהג הקדמון של בני ארצות אירופה היה בכל העניינים כמנהג ארץ ישראל, ואמנם בענייני הלכה כבר קיבלו כל ישראל את פסקי התלמוד בבלי, מ"מ ההפטרות אינם ענין של איסור והיתר אלא מנהג בעלמא, ולכן בענין זה נותרו בני ארצות אירופה במנהגם הקדמון שהיה כמנהג ארץ ישראל.

וכיו"ב מצאנו בהרבה מקומות בראשונים שיש מנהגים שאנו נמשכים בהם אחר בני א"י ולא אחר בני בבל: במגיד משנה פ"ז ממאכלות אסורות ה"ו כתב בדעת הרי"ף והרמב"ם (לגבי אכילת חלב דאייתרא שע"ג הקיבה): **"ודעת ההלכות ורבינו שאין אנו נגררין אחר בני בבל במנהגות שלהם שלא מן הדין"**, וכן כתב הרמב"ן חולין מ"ט ע"ב: **"ואע"ג דבבלאי נהגו בו איסור אכן לא חיישינן למנהגא אלא היכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג שרי"**, וכן כתבו הרשב"א והר"ן שם, וכן פסק בשו"ת הרשב"ש סי' רנ"א, ע"ש, ואמנם הראשונים הללו לא פירשו מהיכן נובעים המנהגים שאינם כמנהג בבל, אכן המהר"ם חלאוה בפסחים נ"א פירש זאת וכתב: **"ודעת שאר המפרשים דבמנהגא לא אזלינן בתרייהו אלא בתר בני ארץ ישראל דעדיפי טפי"**, ובספר אוהל מועד שער איסור והיתר דרך ד' כתב בענין זה: **"אף על פי שיש אומרים שאנו נמשכים אחר מנהג ארץ ישראל"**, ובספר 'מסורת המסורת' (למדקדק ר' אליהו הבחור) בהקדמה השלישית כתב: **"וכן החילופים והפולגות שבין מדינחאי למערבאי... ומדינחאי הם בני בבל ומערבאי הם בני ארץ ישראל אשר מהם אנחנו בכל הארצות האלו, לפיכך אנחנו סומכין על קריאתם והלכה כמותם"**.

טעמי המנהגים

ועפ"ז נראה לבאר את טעם חילוקי המנהגים בזה:

המנהג שכתב האשכול בשם ר' שמואל הנגיד לקרוא דש"א (דברי ירמיהו שמעו דבר ה' איכה היתה לזונה) הוא ממש כמו שנראה מהפסיקתא דרב כהנא שלפנינו, שפיסקא י"ג מתחילה "דברי ירמיהו" ופיסקא י"ד מתחילה "שמעו דבר ה'" ופיסקא ט"ו מתחילה

דרכים (ירמיהו ו טז), ויש שנהגו להפטיר משא גיא חזיון (ישעיהו כב), וכמו שכתוב בתשובות הגאונים הרכבי סי' כ"ב: **"וששאלתם הא דאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמא דרב ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנהא נפשי. מהיכן מתחילין ולהיכן גומרין. ולשבת אחרת שהוא ערב תשעה באב במה מפטירין. כך אנו נהגין שמתחילין חזון ישעיהו והיו הראשונים מסימין אותה אם תאבו ושמעתם, ועכשו מרויחין בה עד בית יעקב לכו ונלכה באור ה', ולשבת אחרת שהוא ערב תשעה באב כך מנהגינו כולנו להפטיר עמדו על דרכים, ויש שמפטירין משא גיא חזיון וג"**.

מנהג ג'רבא ולוב

ומנהג ג'רבא לקרוא את כל הג' דפורענותא וז' דנחמתא כמנהגינו, מלבד בשבת שלפני תשעה באב שאז לא קוראים חזון ישעיהו אלא משא גיא חזיון, (וכן מנהג יוצאי ג'רבא עד היום³), וכן נהגו בכמה קהילות בלוב, כמו שכתב בספר השומר אמת (למהר"ר אברהם חיים אדאדי רבה של טריפולי לפני קרוב למאתיים שנה) סי' כ"ג אות ה', וכתב שם שמהר"ר שאול הכהן מג'רבא כתב לו שכך נמצא גם בספר הפטרות ישן שנמצא בגניזת בית הכנסת בזמן רבו.

מנהג איטליה

מנהג האיטלייאנים הוא שרק בד' השבתות של חודש אב קוראים את ההפטרות כמנהגינו, דהיינו שבפרשיות דברים ואתחנן עקב ראה קוראים חנו"ע (חזון נחמו ותאמר ציון עניה סוערה), אך בשאר השבתות קוראים את ההפטרות של הפרשיות כפי שנזכרו ברמב"ם.

שורש המנהגים

נתבאר אפוא שמנהג קריאת ההפטרות של ג' דפורענותא וז' דנחמתא לא נהג כלל בבבל, לא בזמן הגמרא ולא בזמן הגאונים, ואמנם לגבי רוב ההפטרות לא מפורש בגמרא דלא כמנהגינו (רק נראה כן ממה שלא נזכרו בגמ', כנ"ל) אך לגבי ר"ח אב שחל בשבת מפורש בגמרא דלא כמנהגינו, שאנו נוהגים לקרוא אז שמעו דבר ה' ובגמרא כתוב לקרוא בשבת זו חזון ישעיהו, והוא פלא איך אנו עושים שלא כדברי הגמרא.

וכבר עמדו בזה רבותינו הראשונים ובראשם התוס' במגילה שם (ד"ה ראש חודש), שכתבו על דברי הגמרא הנ"ל: **"ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה שמעו דבר ה' ובשבת שלפני ט"ב חזון ישעיהו, והטעם לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתר תשעה באב שב דנחמתא ותרתי דתיובתא"**, וכן כתבו התוס' ברכות

³ ראה ירחון 'אור תורה' חוברת רל"ג עמ' תשפ"ו.

(מפרשת מטות עד פרשת וילך) נתבטלו לגמרי ואין נקראות עוד לעולם, והוא דבר חדש שלא היה לא בא"י ולא בבבל.

שהרי ידוע שמנהג א"י היה לסיים את התורה פעם בשלש שנים, כדאמרינן במגילה כ"ט ע"ב: "בני מערבא דמסקי לדאורייתא בתלת שנין", ובחיבור הקדום "חילופי מנהגים בין בני א"י לבני בבל" סי' מ"ח כתוב: "בני בבל עושין שמחת תורה בכל שנה ושנה בחג הסכות... בני א"י אין עושין שמחת תורה אלא לשלש שנים ומחצה, וביום שישלימו הפרשה בפלך זה אין קורין בזה", נמצא שלפי מנהגם בכל שנה נקראו בשבועות הללו פרשיות אחרות, כך שבכל שנה נדחו הפטרות אחרות מפני הפטרות הללו, אך שום הפטרה לא נתבטלה לגמרי.

ולפ"ז לכאורה תמוה, דמצד אחד מנהג בני אירופה לקרוא בשבתות אלו את הפטרות של התוכחות והנחמות הוא ממש מנהג א"י, אך מצד שני הרי בא"י היה גם מנהג לקרוא את הפטרות של כל הפרשיות הללו, ובני אירופה ביטלו מנהג זה לגמרי, ובזה אינם עושים לא כבני א"י ולא כבני בבל.

אך נראה דלא קשיא מידי, דעיקר התקנה של הפטרות היתה שיש לקרוא בנביא בכל שבת, וקבעו חז"ל שבשבת רגילה תהיה הקריאה מענין הפרשה, ובמועדים וכן בשבת שחל בה מועד תהיה הקריאה מעין המאורע, אך לא היתה מעולם תקנה "שתהיה לכל פרשה הפטרה מיוחדת שתהיה נקראת עמה ברוב השנים", ואף שלמעשה זה מה שהיה גם בא"י וגם בבבל, מ"מ לא זה היה גדר התקנה, אלא התקנה היתה רק לקרוא בכל שבת מעין הפרשה או מעין המאורע, ותקנה זו הרי מתקיימת במלואה גם לפי מנהגינו.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

ו) ספק מוציא מידי ודאי בנפשות

א בסוף פרשת מסעי, סמוך ונראה לכניסת ישראל לארץ, נצטוו ישראל בדיני ערי מקלט ושליחת רוצח בשגגה אליהם. חלק מדיני הרוצח בשגגה הוא שאסור לו לצאת מעיר המקלט עד מיתת הכהן הגדול, כלשון הפסוק (במדבר לה, כו – כח) "וְאִם יֵצֵא וְצָא הָרֹצֵחַ אֶת גְּבוּל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה. וּמִצָּא אֶתוֹ גָּאֵל הַדָּם מְחוּץ לְגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרֹצֵחַ גָּאֵל הַדָּם אֶת הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם. כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יָשָׁב

"איכה היתה לזונה", ואכן יש בפיסקא זו דרשות רק על הפסוקים שמאיכה היתה לזונה עד "ושביה בצדקה".

והמנהג הרווח לקרוא בשבת השלישית חזון ישעיהו גם הוא ע"פ הפסיקתא, אלא שהרחיבו את ההפטרה שתהיה מתחילת הפרק, כנראה כדי שיהיה בה כ"א פסוקים.

המנהג שכתב הרמב"ם לקרוא דח"א (דברי ירמיהו חזון ישעיהו איכה היתה לזונה), נראה דטעמו הוא, שבכל הפטרות שלא מפורש בגמ' נגד מנהגינו נהגו כדברי הפסיקתא, (ובשבת השלישית קראו איכה כמבואר בפסיקתא, וכנ"ל), אך בר"ח אב שחל בשבת שכתוב בגמרא להפטיר חזון ישעיהו - בזה לא רצו לשנות מדברי הגמ', ואחר שקבעו כן קבעו שבכל השנים יקראו חזון ישעיהו בשבת השניה, כיון שאם יהיה חילוק בין השנים יגרום הדבר בלבול ומבוכה אצל רבים מעם הארץ אשר לא ידעו ולא יבינו מה יהיה משפט הפטרות ומעשהו.

ומנהג ג'רבא ולוב שקראו דש"מ (דברי ירמיהו שמעו דבר ה' משא גיא חזיון) נראה לבאר שבעיקר הענין נהגו כמנהג א"י להפטיר בשבתות הללו מעניינא דיומא ולא מענין הפרשיות, אך בשבתות שהיתה בהם הפטרה מיוחדת גם לפי מנהג בבל בזה בררו קדמוניהם את הפטרה הנראית להם יותר מתוך שני המנהגים, בערב ט"ב שחל בשבת העדיפו לקרוא משא גיא חזיון כמנהג בבל, כיון שהיא שייכת לענין החורבן יותר מחזון ישעיהו, וקבעו שכך יהיה בכל שנה כדי לא לחלק בין השנים, ובר"ח אב שחל בשבת העדיפו לקרוא שמעו כמנהג א"י, כיון שיש בה רמז יותר פרטי לחודש אב בפסוק כ"ד "כָּל מִבְּקִשְׁיָהּ לֹא יֵעָפֹּ בְּחֻדְשָׁהּ יִמְצְאוּנָהּ", שפירש רש"י שם "אף אתם חדש אחד הוא אב הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו", וכמ"ש באגודה פסחים פ"ב סי' ל"ט ובשולחן מהרי"ל סי' י"ז.

ומנהג האיטלייאנים שקראו הפטרות מיוחדות רק בחודש אב נראה שעשו פשרה בין מנהג א"י למנהג בבל, וקבעו שרק בחודש אב יאמרו הפטרות מיוחדות כמנהג א"י, כיון שבו עיקר האבל והנחמה, אך בשאר הפרשיות יפטירו כמנהג בבל.

איך ביטלו לגמרי הרבה הפטרות

ולכאורה יש להעיר שבמנהג ארצות אירופה נתחדש כאן דבר שלא היה קיים מעולם לא במנהג א"י ולא במנהג בבל, דהנה אף שלפי דינא דגמרא לפעמים הפטרה נדחית, כגון שחל ר"ח או ערב ר"ח בשבת, וכן בשבת חנוכה ושבתות של ד' פרשיות, אך מ"מ אין שום הפטרה שנדחית שמתבטלת לגמרי בכל השנים, כי ר"ח וערב ר"ח לא נופלים תמיד באותה פרשה, וכן ד' פרשיות אינם דוחים תמיד את אותם הפטרות, אמנם לפי מנהגינו נמצא שהפטרות של י"א פרשיות

ב), ושם הוסיף טעם אחר מחודש שאין כאן המקום לדון בו].

ב. אלא שעדיין קשה מנין יצא לרמב"ם דין זה. וראיתי שהאור שמח חזר וכתב דברים אלו בחיבורו על התורה (משך חכמה שמות ד, יט), ומדבריו עולה מקור לשיטת הרמב"ם, וזה לשונו: "לך שוב מצרימה, כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך. מוכח דאם היו חיים המבקשים את נפשו לא היה צריך לילך להוציא בני ישראל ממצרים, אף על פי שכל ישראל צריכים אליו, אינו צריך להכניס עצמו בסכנה. ומזה יצא לרבינו במשנה (מכות ב, ז) שהגולה לעיר מקלט אינו יוצא לא לעדות מצוה, ולא לעדות ממון, ולא לעדות נפשות ואפילו ישראל צריכים לו ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה - אינו יוצא משם לעולם שנאמר (במדבר לה, כה) "אשר נס שמה", שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו. ועיין אור שמח הלכות רוצח בזה". מבואר מדבריו, שמקור דברי הרמב"ם היה מאמירת ה' למשה.

ולכאורה קשה, שהלא אפשר לומר שטעם אמירת ה' למשה שמתו כל האנשים היה מצד חששו של משה לילך, כעין מה שמצינו בגמרא בפסחים (ח, ב) "והאמר רבי אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין. היכא דשכיח היזיקא שאני, שנאמר (שמואל א טז, ב) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך". ואם כן אפשר לומר שהקב"ה התכוון לומר למשה שכעת אין זה נחשב כשכיח היזיקא.

ונראה ליישב בדרך חידוד, שאדרבה משם ראיה להיפך. מפני שאם נאמר שטעם אמירת ה' למשה היתה מצד מקום ששכיח בו היזק, אמאי הוצרכה הגמרא להוכיח מאמירת ה' לשמואל ולא הוכיחה מאמירת ה' למשה רבינו? ובעל כרחך מוכח שאצל משה לא היתה זו סיבת האמירה. וחוזרת ראיית המשך חכמה.

עד מות הפהן הגדל ואחרי מות הפהן הגדל ישוב הרצח אל ארץ אחרת".

הרמב"ם (רוצח פ"ז ה"ח) כתב: "הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם ואפילו לדבר מצוה או לעדות בין עדות ממון בין עדות נפשות ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד הגייס או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת ואפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שביארנו".

ורבים ראו ותמהו, מה טעם דין זה, שאפילו אם כל ישראל צריכים לישועתו אסור לו לצאת מעיר המקלט. ובאמת ששאלה זו כוללת בתוכה שתי תמיהות: ראשית, מקור הדין, ושנית, סברת הדין.

ובערוך השולחן (חושן משפט תכה, נז) כתב "כיון שנתגלגלה על ידו הריגת נפש רחוק הוא שיתגלגל זכות על ידו". וזהו טעם דחוק מאוד. [ודברי החשק שלמה (מכות יא, א) שאף לרמב"ם מותר לו לצאת אלא שצריך לחזור מיד, לא נראים בדברי הרמב"ם. ועוד קשה מהיכי תיתי שלאחר שיצא לצורך מצוה תתבטל ממנו חובת הגלות].

ובאור שמח (על אתר) כתב: "הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא, הלא פקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה, ומכל שכן פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכיח, רק דנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב, הוא אמר כי אם יחם לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות, תו אין יכולים ב"ד להמיתו, וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבירו מסכנה ודאית".

והיינו שכיון שגואל הדם יכול להורגו בשעת יציאתו, נמצא שהרוצח מסתכן ביציאתו מעיר המקלט, ואין הוא מחויב לעשות כן [וכעין זה כתבו הערוך השולחן בטעם הראשון, והצפנת פענח (מהדורה תניינא, דף לב, ע"ד בסוף העמוד; ובחיבורו על מכות (דף לד,

שעליו לסכן את עצמו [עד דאנא קטיל אנא מתקטיל אנא] בכדי להציל את רבי אמי. ומבואר שמותר לאדם להכניס עצמו לספק סכנת נפשות, כדי להציל את חברו מסכנה ודאית.

ודברי הירושלמי הובאו להלכה בהגהות מיימוניות (רוצח א, יד) ובבית יוסף (חושן משפט תכו, ב). ובטעם הדין ביאר בית יוסף "מפני שהלה ודאי והוא ספק".

אמנם להלכה לא נפסק כן, וכבר עמד בזה הסמ"ע (תכו, ב), והוסיף שאף הבית יוסף עצמו, השמיט דין זה ולא הביאו בשולחן ערוך. ובפתחי תשובה (שם, ב) ציין לדברי ספר אגודת אזור (דרושים, דרוש לחודש אלול, דף ג, ב) שכתב שמדברי הבבלי משמע שאין אדם צריך להכניס עצמו לסכנה עבור חברו.

וזה לשון הגמרא (נדה סא, א): "הנהו בני גלילא דנפק עליהו קלא דקטול נפשא, אתו לקמיה דרבי טרפון, אמרו ליה לטמרינן מר. אמר להו היכי נעביד, אי לא אטמרינכו חזו יתייכו, אטמרינכו הא אמור רבנן האי לי שנא בישא, אף על גב דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי, זילו אתון טמרו נפשיכו". וכתבו התוספות (ד"ה אטמרינכו) "ובשאלתות דרב אחאי (פרשת שלח, שאילתא קכט) מפרש שמא הרגתם ואם אטמין אתכם חייבתם ראשי למלך". דהיינו שחשש רבי טרפון שמא המלך יהרוג אותו על כך שהוא מטמין פושעים ורוצחים.

ומבואר מדברי התוספות שרבי טרפון מנע את עצמו מלהציל את בני הגליל, כיון שהוא חשש על עצמו. נמצא, אם כן, שהבבלי חולק על הירושלמי, ועל כן להלכה נוקטים שאדם אינו מחויב לסכן את עצמו בכדי להציל את חברו.

ד. והנה השאלתות (פרשת ראה, שאילתא קמז) הביא את מחלוקת רבי יוסי ורבנן בגמרא בנדריים (פ, ב - פא, א): "מעייין של בני העיר, חייהן וחיי אחרים חייהן קודמין לחיי אחרים, בהמתם ובהמת אחרים בהמתם קודמת לבהמת אחרים, כביסתן וכביסתן

אמנם על טעם זה יש להקשות שלכאורה ברגע שמדובר בהצלת כל ישראל יכולים הבית דין לדאוג שלא יוכל גואל הדם להרוג את הרוצח. וכלשון התפארת ישראל (מכות ב, בועז אות ב): "ודוחק לומר דאע"ג דהוא מחמת העשות הנ"ל מותר לצאת, עכ"פ מותר גואל הדם להרגו, וכיון שכן אינו מחויב וגם אינו רשאי להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל חברו מוודאי סכנה [כבחושן משפט (סימן תכו)], וזהו האיסור דרמי עליה. ליתא, דמלבד שהדבר מודחק בפני עצמו, דבמשנה לא קאמר הך טעמא, בלא זה קשה נמי וכי אינו מחויב להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל כל ישראל, וכי אסור לישראל לסגור הדלת בעד גואל הדם עד שיציל הלה כל ישראל. וצ"ע".

ובאמת שהאור שמח עמד אף הוא בקושייה זו, ותירץ (משך חכמה במדבר לה, כה): "הכוונה, דכבר הקשיתי בחיבורי, אמאי אמרו "אפילו כל ישראל צריכים לו", ליתקנו המלך ובית דין הגדול שכל ההורגו ייהרג! אמנם החשש שמא כשיצא יעשה תחבולות להמית את הכהן המשיח, כדי שלא לשוב אל עיר מקלטו, והוא סכנה לנפש הכהן הגדול! לכן אמר "כי בעיר מקלטו וכו' ואחרי מות הכהן הגדול", לכן החשש גדול עבור חיינו של כהן המשוח". וזהו דוחק. [ויעויין בכלי חמדה (ריש פרשת פנחס, דף קט, א) שדחה דברי האור שמח הללו, וכתב להיפך. אלא שבדבריו עדיין לא העלינו ארוכה לטעמו של הרמב"ם].

ג. ובעיקר דברי האור שמח שאדם אינו מחויב להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מסכנה וודאית, נחלקו בזה הבבלי והירושלמי.

בירושלמי (תרומות ח, ד, דף מז, א) כתוב: "רבי אימי איתצד בסיפסופה אמר רבי יונתן יכרך המת בסדינו. אמר רבי שמעון בן לקיש עד דאנא קטיל אנא מתקטיל אנא, איזיל ומשיזיב ליה בחיילא, אזל ופייסון ויהבוניה ליה". כלומר, בעוד שרבי יונתן אמר שאין מה לעשות וכרך המת בסדינו, ריש לקיש סבר

ה. וידועים דברי הרדב"ז (חלק ג סימן תרכז) [אלף נב]] שהובא בפתחי תשובה (חושן משפט תכו, ב; יורה דעה קנז, טו): "ואם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מוודאי דחבריה". אמנם מסיים הפתחי תשובה: "אולם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו סוף פרק אלו מציאות (ב"מ לג, א) גבי שלך קודם לכל אדם, שכל המדקדק בעצמו כך סוף בא לידי כך".

וכן כתב המשנה ברורה (שכט, יט) "ומכל מקום אם יש סכנה למציל אינו מחויב דחייו קודם לחיי חבריו (או"ה) ואפילו ספק סכנה נמי עדיף ספקו דידיה מודאי דחברו, אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך (פתחי תשובה חושן משפט תכו)".

נמצא שלהלכה נקטינן שאין אדם צריך להכניס עצמו לסכנה כדי להציל את חבריו מסכנה ודאית. אלא שהאור שמח הוסיף שאף במקום שיש סכנה לרבים אין אדם מחויב לסכן את עצמו, ואולי למד כן מדברי רבי יוסי, אלא ששם מדובר בספק של רבים. [ואפשר לומר שזה היה הדיון בין מרדכי לאסתר, שעל כן הוסיף מרדכי ואמר (אסתר ד, יד) וְאֵת וּבֵית אֲבִיךָ תִּאבְדוּ, שכוונתו היתה שהנה אני מבקש ממך לסכן את עצמך לילך אל המלך ללא קריאה, ותוכלי לטעון לי שאין את חייבת להכניס את עצמך לסכנה בשביל הצלת כלל ישראל, לזה אני אטען לך שהרי בכל מקרה את עומדת למיתה, ואם כן מוטב שתנסי להציל את ישראל. והסתלקה הוכחת הכלי חמדה ממעשה של אסתר כנגד האור שמח].

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א

ז) קליטת עיר מקלט ותחומה

והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שמה וישב בה עד מות הכהן הגדל (לה, כה)

אחרים כביסתן קודמת לכביסת אחרים, חיי אחרים וכביסתן חיי אחרים קודמין לכביסתן, רבי יוסי אומר: כביסתן קודמת לחיי אחרים". ומבואר שם בגמרא שלפי רבי יוסי יש בהיעדר הכביסה משום סכנה. והשאלות מסיים: "והלכתא הוויא חיותא וחייהן וחיי אחרים חייהן קודמת לחיי אחרים, וכן הלכתא". כלומר, שהלכה כרבי יוסי.

והנצי"ב בספרו על השאלות (שם, אות ד) כתב שנקודת המחלוקת בין רבנן לרבי יוסי היא האם האדם צריך להכניס עצמו לספק סכנה [מניעת כביסה] כדי להציל את חבריו מסכנה ודאית [מים לשתייה], או שאדם לא מחויב בזה. ונמצא אם כן שהשאלות פסק כרבי יוסי והכריע שאדם אינו מחויב להכניס עצמו לספק סכנה. והוסיף שאף לפי הירושלמי זוהי רק מידת חסידות ואין זה מעיקר הדין. [ויעויין בשולחן ערוך אבן העזר (פ, יב) ובנושאי כלים שם. ואין כאן מקומו].

ועל פי זה ביאר גם את המחלוקת הנודעת בין בן פטורא ורבי עקיבא (ב"מ סב, א) גבי שנים שהיו מהלכין במדבר וביד אחד מהן קיתון של מים, שדעת בן פטורא שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד במיתת חברו, עד שבא רבי עקיבא ודרש שחייך קודמים.

והנה דעת בן פטורא תמוהה מסברא, מה ההיגיון שישתו שניהם וימותו. וביאר הנצי"ב שמדובר שעל ידי שתיית המים יוכלו להתקיים מספר ימים, ושמה ימצאו מים בהמשך, ועל כן סבר בן פטורא שצריך אדם להכניס עצמו לספק סכנה, כדי לא לראות במיתת חברו, ואילו רבי עקיבא דרש שחייך קודמים ואין אדם מחויב לעשות כן. נמצא, שבשלושה מקומות בבבלי מבואר כנגד דברי הירושלמי, ועל כן ההכרעה היא שאין אדם מחויב. [אמנם ידוע שבדברי בן פטורא האריכו האחרונים רבות, ויעויין בחמדת ישראל (לבעל הכלי חמדה, קונטרס נר מצוה, דף יד, א ואילך)].

שנופו נמצא בחוץ, הו"ל כאילו דר בנוף בחוץ, וזה צ"ב, דלמה נאמר דנחשב דר בנופו מחמת דלא מתדר ליה בעיקרו. [דאי אמרינן דעיקרו דהאילן הו"ל כנוף, דזהו חשיבותו של האילן ובזה נקבע מקומו, א"ש, אלא דאז גם לענין מעשר שני היה נגרר אחר העיקר, אולם השתא דנקטינן דלענין מעשר שני המקום הנוף, ורק דלגבי הרוצח דלא מתדר ליה הוא דהוי כאילו דר בנוף, צ"ב, דנהי דאינו דר בעיקר מ"מ אמאי מקרי דדר בנוף].

ונראה בס"ד, ובהקדים דמבואר בזה דקליטת עיר מקלט אינה ע"י היות הרוצח בעיר מקלט, אלא רק כשיש בזה קיום דין הגלות בעיר מקלט, ואם יהיה בעיר בלא שיהא לו בזה דין גלות לא יועיל להצלה מיד גואל הדם.

ומעתה נראה בביאור דין אילן שנופו חוץ לעיר מקלט שאין מועיל לעמוד ע"ג עיקרו שבתוך העיר, דהנה פ"י הריטב"א וז"ל, ערי מקלט בדירה תלה רחמנא, פ"י ישיבה כתיב בה, הלך אחר מקום הראוי לדירה, הלכך בנופו מיתדר ליה בעיקרו לא מיתדר ליה וכו' לא חזו לדירה כלל, עכ"ל, והיינו, דכשנאמר בדין גלות "ישיבה" היינו דרך דירה, נאמר בזה ההלכה לקבוע המקום לפי מה שהוא דירה, ולא סגי שיגלה לעיר מקלט, אלא שיהא במקום שהדירה בו תחשב לדור בעיר מקלט, ולכן באילן נקבע לפי הנוף שהוא המקום הראוי בו לדירה, והנמצא ע"ג עיקרו נחשב דר בנופו, מחמת דלא מתדר ליה בעיקרו.

ואכן אם יעמוד באויר העיר שפיר קלטתו העיר מקלט, ואע"ג דלא מתדר ליה באויר, משום דהאויר שייך למקום של דיורי העיר, אבל ע"ג עיקרו של האילן נקבע לפי האילן, וכשנופו נמצא בחוץ, הו"ל כאילו דר בנוף בחוץ.

תנן מכות יא, ב כשם שהעיר קולטת כך תחומה קולט, ובגמ' יב, א פריך, ורמינהו "וישב בה" ולא בתחומה, ומשני, אמר אביי לא קשיא כאן לקלוט כאן לדור.

וכתב המאירי וז"ל, אע"פ שביארנו שתחומה של עיר קולטת מ"מ אין הרוצח יכול לדור בתחום דרך דירה שנא' וישב בה ולא בתחומה וכו' ואם עשה כן התיר עצמו ואין גואל הדם נהרג עליו.

ודבריו צריכים תלמוד, דנהי דעובר עבירה במה שדר שם מ"מ הא עמידתו שם מותרת, ואז אסור להורגו, ומאי איכפת לן מה דהרוצח עובר עבירה במה שנמצא שם באופן של דירה כגון שישן שם, הא מ"מ המקום הזה קולט, וכי בשביל עבירה דיין שם חייב ליהרג. וכפי שהניח בצ"ע באילת השחר.

והנה להלן שם אדינא דמתני' באילן שעיקרו בתוך עיר מקלט ונופו נוטה חוצה לו, הכל הולך אחר נופו, דאם עומד ע"ג עקרו הרי הוא כנמצא חוץ לעיר מקלט, בעי בגמ' לפרושי טעמא דאזלינן בתר נופו, דעיר מקלט בדירה תלה רחמנא [ופירש"י, דכתיב (במדבר לה) "כי בעיר מקלטו ישב"], בנופו מתדר ליה בעיקרו לא מיתדר ליה. והיינו דנופו הוא מקום הראוי לישב ולדור בו, על כן נחשב דין האילן לפי מקום הנוף.

והנה לפי"ז נמצא דאע"ג דהרוצח נמצא בתוך העיר מקלט, ע"ג עיקרו של האילן, מ"מ כיון דהדין דירה הוא לפי הנוף, שהוא חוץ לתחום המקלט, אפשר להרגו, וצ"ב, דנהי דאינו דר בעיקר משום דלא מתדר ליה, הא מהיכי תיתי נימא דהוי כאילו נמצא חוץ לתחום. וביותר הוסיף באילת השחר, דהנה מסתבר דאם יעמוד באויר בתוך התחום ג"כ יהא אסור להרגו, ואע"ג דלא מתדר ליה באויר, אלא ע"כ צ"ל דהכא גרע מעומד באויר, דכיון שהוא ע"ג האילן

לשכונה בתוך העיר, כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה.

ודרשי בגמ' אמר רב אחא ברי דרב איקא מאי קרא, כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר.

א) הנה בדין הגלות לשכונה האחרת יל"ע האם אסור לו לצאת מחוץ לשכונה זו כלל, או דלא נאסר אלא שלא לחזור לשכונה שגלה ממנה.

והנה התוס' בסוגיין (ד"ה פלכו) כי דין זה בזה"ל, שלא יצא משכונה לשכונה, עכ"ל, וכי הערולי"נ דאין הפירוש שלא יצא כלל מהשכונה שגלה לשם, דלמה יגרע משאר רוצח שיש לו את כל העיר, אלא הפירוש שלא יצא מהשכונה שגלה עתה לשם לשכונה שהיה דר בה בתחילה, אבל בכל העיר ותחומה מותר לו לילך.

וכך הוכיח מדברי התוס' זבחים קיז, א (ד"ה עיר) שכתבו וז"ל, אם חזר לשכונתו כיצא חוץ לתחום, עכ"ל, משמע דאהא דוקא קפדינן שלא יחזור לשכונתו. וכן הוכיח מדברי הרמב"ם (פ"ז מרוצח ה"ה) שכי' וז"ל, גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר, עכ"ל, משמע דרק מן העיר אינו יוצא אבל בכל העיר מותר לו להלך.

אולם המנ"ח (מ' תי אות יז) נקט בדעת התוס' דאין יוצא מהשכונה שגלה לשם.

ובאילה"ש צידד כן בדעת תוס' בסוגיין, וכי דלפ"ז אם הרג בשוגג עוד פעם, הא כמו דאינו גולה לעיר אחרת משום דאסור לו לעזוב העיר שגלה לשם, כך אסור גם לצאת לגלות מהשכונה שגלה שם, וא"כ אין בשבילו שום הצלה. [והוסיף לפי"ז דיש לעיין אם ידינוהו שחייב גלות אלא דאין לו אפשרות לגלות, או דלא יגמרו דינו אז, ונפק"מ דמיתת כה"ג לא תועיל כיון שלא יגמרו דינו לגלות למקום אחר ויהי' דינו כהורג ולא נגמר דינו דלא מהני בשבילו מיתת כה"ג.

אשר מעתה י"ל בביאור חידושו של המאירי דכיון דאין הרוצח יכול לדור בתחום העיר דרך דירה שנא' וישב בה ולא בתחומה, אם דר שם אין גואל הדם נהרג עליו. וצ"ב, הא תחום העיר קולטו ומותר לו לעמוד שם, וא"כ אמאי כשדר שם מותר להורגו, מאי איכפת לן מה דהרוצח עובר עבירה במה שנמצא שם באופן של דירה כגון שישן שם.

ולהנתבאר דכשנאמר ישיבה, ילפינן דדין הגלות הוא באופן של דירה, והאופן שנחשב וראוי לדירה הוא הקובע את הוית המקום, כמשנ"ת לענין אילן, י"ל דהמאירי פ"י הדרשא "וישב בה" ולא בתחומה, דבתחום העיר מועיל לקלוט רק כשהישיבה של הרוצח היא בתוך העיר עצמה, והוי עמידתו שם בכלל דיורי העיר, וכשקובע ישיבה בתחום עוקר וקובע ישיבתו במקום שאינו מועיל אלא כטפלות אין המקום קולטו והוי כיצא, ואמנם עמידה בעלמא מועילה בתחום העיר אף כשנכנס שם ועדיין לא קבע מושבו ודירתו בעיר, דמעמידתו שם מתפרשת ממילא כטפלות לישיבת העיר, דהרי מעותד ומוכרח ליכנס לדור בעיר.

[עוד יתכן באופ"א, דבהדרשא "וישב בה" ולא בתחומה, נאמר בזה הלכה בדין דירתו בעיר מקלט, שלא לישב בתחומה, והוי הפקעה מקליטת העיר באופן זה, ואינו כאיסור בעלמא שאם ישב הרוצח בתחום העיר עבר על איסור זה].

ח) דין רוצח שחזר והרג שגולה משכונה

לשכונה

כי בעיר מקלטו ישב (לה, כח)

במכות יב, ב יליף מינה לדינה דמתני' הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה. וברש"י, רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג בשוגג, גולה משכונה

המקלט, ואינו יכול להשאר במקומו הראשון אלא יגלה לשכונה אחרת בעיר מקלט.

ולפייז עליו לגלות מהשכונה שהיה בה, שיהיה מעתה בשכונה אחרת בעיר מקלט, אך אינו צריך לגלות לשכונה מסוימת דוקא, ושלא יצא מאותה השכונה, דלא נעשה בדין הגלות השנית רק הפקעה של השכונה שהיה בה כבר שאינה קולטתו, אבל חוץ לשכונה זו הראשונה, שוה כל העיר מקלט בדין הגלות, ואין דינו אלא שלא יחזור לשכונתו, אבל אין דינו להיות בשכונה אחת ושלא לצאת ממנה.

ג) ולפמשנ"ת נראה לתלות בפלוגתתם מה שכי' לדון בערול"נ, אם יצא הרוצח מן השכונה שגלה לשם וחזר לשכונתו, והרגו שם גואל הדם, אם נהרג עליו, האם נימא דכיון שהרגו בתוך עיר מקלט נהרג עליו. או דלמא, כיון שבדין גלות גלה לשכונה האחרת, כשיצא משם, הרי הוא כיוצא מעיר מקלטו, וכל אדם פטור עליו אם הרגו.

וכי' דמדברי התוס' זבחים הנזכרים לעיל, שכתבו וז"ל, אם חזר לשכונתו כיצא חוץ לתחום, עכ"ל, הרי דפשיטא להו דדיינינן ליה כרוצח שיצא חוץ לתחום דרשות ביד גואל הדם וכל אדם פטור.

נובהערות שם להוכיח כן דיעו"י בספרי פי' שופטים (פיסקא קפ) דדרשו קרא "לנוס שמה כל רוצח" דמיירי ברוצח שגלה מעיר לעיר, ופירש רבינו הלל, דמתיבת "כל" דרשי' דגם מי שגלה לעיר מקלט והרג שם דאינו גולה מעיר לעיר, ובספרי דבי רב כי' להקשות דהא בסוגיין דריש לה מ"כי בעיר מקלטו ישב" ותרי קראי למה לי, אכן י"ל דבסוגיין לא יליף אלא דדין הגלות הוא לגלות משכונה לשכונה, ובספרי איצטריך לאשמעינן דאם לא ינוס משכונה לשכונה יהא מותר לגואל הדם להורגו, כמשמעות הפסוק לנוס שמה וגוי' דהלשון ניסה משמע דמפני גואל הדם

אלא דאחר מיתת כה"ג הא נתכפר על שתי הרציחות הקודמות ואז יוכלו לגמור דינו שיגלה לעיר מקלט].

ומצינו במאירי שהביא בזה פלוגתא מפורשת, וז"ל, י"א שאינו יוצא מאותה שכונה שגלה בה, וי"א שיכול לצאת חוץ מאותה שכונה שהרג בה. עכ"ל.

ב) ונראה בעזה"י בביאור הצדדים בזה, דהנה עיר מקלט כולו הוא מקום לקיום דין גלות, ועתה כשהרג שוב בשגגה יש לו דין גלות נוסף, ואינו יכול מן העיר מפני דין הגלות של רציחה ראשונה, אבל לא סגי ליה בקיום הגלות הראשונה, על כן יש לקבוע מציאות גלות נוספת בתוך העיר מקלט שהוא מקום הגלות הראשונה. ונחלקו מהו אופן יצירת וקביעת דין הגלות הנוסף בתוך העיר מקלט.

דאיכא למימר, דניתן לו דין גלות שיגלה משכונתו לאיזה שכונה מהעיר, ויהא כמו גלות לעיר מקלט, שאין יוצא ממנה, כך גולה לשכונה זו ואינו יוצא ממנה, והיינו דנוסף עליו דין גלות בתוך העיר מקלט, שיגלה ממקומו ויקבע לו מקום ושכונה אחת שחייב להיות שמה, ובכך שיש מציאות של עיר מקלט מיוחד לו, בתוך העיר מקלט, יהיה קיום גלות חדשה נוסף על הגלות הראשונה.

ולפייז דין הגלות הוא לגלות לשכונה מסוימת ולא לצאת מאותה השכונה שגולה אליה, ואם יצא משכונתו זו, אף בלא לחזור לשכונה הראשונה, הרי זה ביטל הדין גלות.

ואיכא למימר דדין הגלות ממקומו בעיר מקלט הוא ע"י שנפקע ממקומו הראשון מציאות עיר מקלט, שהשכונה שנמצא בה שוב אינה מקלט עבורו, וממילא יצטרך לגלות למקום אחר בעיר

יציאה מדין הגלות שלו, דלא הופקע מאיזה מקום בעיר דין הקליטה דעיר מקלט כמשנ"ת.

ויש לבאר דשורש הפלותא בזה, אם שייך לחייב גלות למקום מקלט מסוים, בלא שתהא תלויה בזה ההצלה מגואל הדם, דלא רק במקום זה הוא הצלה מגואל הדם, דאיכא למימר, דאם אין ההצלה מגואל הדם דוקא בשכונה השנית, אלא בכל העיר, א"כ לא נוסף בזה מציאות של גלות, ועל דגלות היא לנוס מפני גואל הדם כדי להנצל, ועל מוכרח להיות בדין הגלות על ההריגה השניה, שיפקע ממקומו הראשון דין עיר מקלט, ושוב לא תהא בו הצלה מגואל הדם, ואז ניסתו משכונה לשכונה היא בגדר גלות.

ד) והנה בערולי"נ כי לדון היכא דחזר לשכונתו הראשונה, דכ' תוס' דהוי כיצא חוץ לתחום, דאין גואל הדם נהרג עליו, אי דינא הכי גם כלפי גואל הדם הראשון, דגם כלפיו הוי כיצא חוץ לתחום, או דלמא דכלפי הגלות הראשונה הרי יכול להיות בכל העיר, וא"כ לא הותר לגואל הדם להורגו בתוך העיר מקלט, והנה בפשטות הצד לומר שיוכל להורגו הוי מילתא דתמיהא, דהרי דין הגלות על הרציחה הראשונה הוא בכל העיר, ומה ענין יציאה ממקום גלותו השנית, כשהוא עדיין בתוך העיר, שיחשב כיציאה ממקלטו כלפי הגלות הראשונה.

אכן לפמשנ"ת בדעת התוס', דגדר הגלות משכונה לשכונה היא, היינו שגולה משכונתו הראשונה, שאין היא בכלל עיר מקלט, ודינו הוא להיות במקום אחר בעיר, ולשכונתו הראשונה אין דין עיר מקלט, א"כ שייך לדון דהגדר הוא דאין המקום נחשב כגלות גם כלפי הגלות הראשונה, ויש מקום להטעים הגדר בזה, דאחר דבהיותו בגלות בעיר מקלט מפני שגגת רציחה, לא נמנע משגגת רציחה אחרת, דנים את המקום שאינו

הוא נס שלא יהרגנו, אם לא יגלה משכונה לשכונה].

וי"ל דתלי בגדר הגלות השנית בתוך העיר מקלט, דאי נימא דגדר הגלות הוא ע"י שנפקע ממקומו הראשון מציאות עיר מקלט, שהשכונה שנמצא בה שוב אינה מקלט עבורו, ולכך דינו לגלות למקום אחר בעיר המקלט, א"כ אם חוזר לשכונתו הרי הוא כמי שיצא חוץ מעיר המקלט ותחומו ממש, שהרי מקום שכונתו הראשונה הופקע משם עיר מקלט, ואין הוא בדין עיר מקלט לקולטו, וא"כ אם הרגו גואל הדם אינו נהרג עליו, ולכאוי' יהא גם בכלל הדין דמתני' ביצא חוץ לתחומו, דלא רק שאינו נהרג אלא מצוה או רשות לכתחילה לגואל הדם להורגו.

ואכן בדברי התוס' זבחים משמעות שיטתם בבי' העניינים עולה בקנה אחד, שכתבו דאם חזר לשכונתו הראשונה כיצא חוץ לתחום, והיינו דדינו לגלות חוץ לשכונתו הראשונה, אבל לא נאמר שלא יצא משכונתו השניה, וס"ל דאם חזר לשם הוי כיצא חוץ לתחום. ולהנתבאר היינו דגדר הגלות שהופקע משכונתו הראשונה דין עיר מקלט, ולכך דינו לגלות משם, ויכול להיות בכל מקום אחר בעיר, ולשכונתו הראשונה אין דין עיר מקלט, לכך חשיב שם כיצא חוץ לתחום.

אולם אי נימא דלעולם אין נפקע מתוך עיר מקלט דין קליטה, ואין מקומו הראשון יוצא מכלל מקום גלות ומקלט, אלא דרמינן עליה דין גלות בתוך העיר מקלט, שגולה לשכונה מסוימת ולא יצא מאותה השכונה שגולה אליה, לפי"ז אמנם דין גלותו לגלות לשכונה מסוימת, מ"מ דין קליטת עיר מקלט בכל העיר במקומו עומד, ואם יהרגנו גואל הדם יהא נהרג עליו, שאין יציאתו נחשבת כיציאה חוץ לעיר מקלט ממש, אלא רק

במכות יב, ב יליף מינה לדינה דמתניי הרג באותה העיר גולה משכונה לשכונה, ובן לוי גולה מעיר לעיר. ובגמ' אמר רב אחא ברי דרב איקא מאי קרא, כי בעיר מקלטו ישב עיר שקלטתו כבר.

בערוך לנר (יב, ב) כ' להסתפק בישראל שבא לעיר מקלט, והרג שם בשוגג, האם צריך לגלות לעיר אחרת, או שיכול לקיים דין הגלות בעיר זו שהרג בה, שגולה מביתו לשם. והיינו, האם הדין גלות הוא מדירתו, וא"כ שפיר יש בזה קיום גלות כשגולה לעיר מקלט זו, או דלמא דהדין גלות הוא לגלות ממקום ההריגה, וא"כ אם בא והרג בעיר מקלט אין מתקיים שם דין גלות לרציחתו.

וכן יש להסתפק לאידך גיסא, באדם שגלה לעיר מקלט או שהוא דר בסתמא בעיר מקלט, שיצא מהעיר מקלט והרג שם מחוץ לעיר בשוגג, אם יכול לגלות לעירו שדר בה, דהוי גלות ממקום ההריגה, ושפיר מהני לקיום הדין גלות, או דלמא דגלות היינו שגולה מדירתו שדר בה, וא"כ א"א לקיים הדין גלות כשחוזר לדור בביתו.

והנה מצינו דנחלקו הראשונים בהא דתנינן במתניי דבן לוי שהרג גולה מעיר לעיר, ובגמ' ת"ר ושמתי לך מקום וכו' מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך "ואם גלה לפלכו פלכו קולטו".

הרמב"ם פ"ז מרוצח הלי"ה כ' וז"ל, אם הרג חוץ מערי הלויים וברח לעירו ה"ז קולטו. עכ"ל. וביאר המשנה למלך דהרמב"ם פי' כן מה שאמרו בברייתא ואם גלה לפלכו פלכו קולטו, אולם התוס' (ד"ה פלכו), כ' וז"ל, פלכו קולטו, קשה דהא אמרינן כבר גולה מפלך לפלך, ועוד הא קאמר בן לוי גולה מעיר לעיר, וי"ל דאם גולה מעיר לעיר יהא רשאי לילך בכל העיר ובתחומיה, ואם יגלה לפלכו, פלכו קולטו בו, שלא יצא משכונה לשכונה. עכ"ל.

עומד לו לגלות ומקלט], וא"כ גם כלפי גואל הדם הראשון יש בזה יציאה מתחומו.

ה) והנה הובא משי"כ באילה"ש דאי נימא דאין יוצא מהשכונה שגלה לשם, א"כ לפי"ז אם הרג בשוגג עוד פעם, הרי כמו דאינו גולה לעיר אחרת דאסור לו לעזוב העיר שנקלע שם, כך אסור גם לצאת לגלות נוספת מהשכונה שגלה שם, וא"כ אין בשבילו שום הצלה.

להנתבאר בביאור שיטה זו שגולה לשכונה המסוימת דוקא, דלעולם אין נפקע מהעיר מקלט דין קליטה, ואין מקומו הראשון יוצא מכלל מקום גלות ומקלט, אלא דלהרוצח בשנית לאחר שגלה לעיר מקלט, רמינן עליה שיגלה ממקומו ויקבע לו מקום ושכונה אחת שחייב להיות שמה, ובכך שיש מציאות של עיר מקלט מיוחד לו, בתוך העיר מקלט, יהיה קיום גלות חדשה נוסף על הגלות הראשונה.

יש לדון דאם הרג בשוגג בשלישית, יהא דינו לגלות לשכונה אחרת בעיר, ויקיים בזה הגלות, בכך שצריך לצאת ממקומו ונקבע לו מקום ושכונה אחת שיחויב להיות בה, דלפמשנ"ת אין דין הגלות משכונה לשכונה שוה לעיקר דין גלות לעיר מקלט, דחוץ לעיר מקלט אין הוא מקום מקלט וא"א שיצא לשם, אבל בגלות לשכונה מסוימת לא הופקע מהעיר כולה דין עיר מקלט, וכמשנ"ת דאם יצא חוץ לשכונתו אין גואל הדם יכול להורגו, וא"כ יתכן שאם יהרוג בשוגג בשלישית, יהא דינו לגלות לשכונה נוספת בעיר, ובזה יקיים הגלות.

ט) גלות מדירתו או ממקום ההריגה ודין בן לוי לגלות בעירו משכונה לשכונה

כי בעיר מקלטו ישב (לה, כח)

הוא לגלות לעירו שדר בה, דהוי גלות ממקום ההריגה, ושפיר מהני לקיום הדין גלות.

אמנם נראה דבגוונא דגלה לעיר מקלט, ויצא מעיר מקלטו והרג בשגגה, דגם להרמב"ם דנתבאר דהגלות היא ממקום ההריגה, מ"מ לא סגי ליה לגלות ממקום הרציחה אל ביתו שדר בו עד עתה, אלא דינו לגלות משכונה לשכונה, דכיון דדיוריו בתחילה בעיר מקלט הוא לקיום הדין גלות הראשון, א"כ כדי לקיים דין גלות מהרציחה השניה א"א בלא שיגלה מביתו משכונה לשכונה, וכמו בעיקר דינא דמתני' דאם הרג הגולה בשוגג בתוך העיר מקלט, דינו לגלות משכונה לשכונה, וכמו התם דאינו מתקיים אצלו גלות ממקום ההריגה כיון שאין יכול לצאת מן העיר, ה"נ דדינו לחזור לעירו מפני הרציחה הראשונה, אזי כדי לקיים דין גלות על הרציחה השניה יש לו לגלות משכונה לשכונה.

ולא דמי לבן לוי או לאדם הדר בסתמא בעיר מקלט, דאין ישיבתו בתורת גלות, א"כ ע"י שגולה ממקום הרציחה לעירו בתורת גלות, בזה מקיים הדין גלות, אולם היכא דנמצא בעיר מקלט בתורת גלות, א"א שישבתו בביתו תעלה לבי דיני גלות, ולכך י"ל דגם להרמב"ם גולה בעיר משכונה לשכונה.

אכן בדעת התוס' י"ל לפי הנתבאר, דכשבא לעיר מקלט, והרג שם בשוגג, אינו צריך לגלות לעיר אחרת, דיכול לקיים דין הגלות בעיר זו שהרג בה, שגולה מביתו לשם דהדין גלות הוא מדירתו, ושפיר מתקיים גלות כשגולה לעיר מקלט זו, או דלמא דהדין גלות הוא לגלות ממקום ההריגה, וא"כ אם בא והרג בעיר מקלט אין מתקיים שם דין גלות לרציחתו.

ולאידך גיסא, באדם הדר בעיר מקלט, בין בסתמא ובין בתורת גלות, שיצא מעירו והרג שם

והנה ביאורו של הרמב"ם דאיירי בהרג חוץ מערי הלויים וברח לעירו דעירו קולטתו, כן הוא פשוט הלשון "אם גלה לפלכו פלכו קולטו", אכן לפי"ז מבואר דהדין גלות הוא ממקום ההריגה, ולכך מהני לקיום הדין גלות גם אם ממשיך לדור בביתו. וכן משמע לשון הרמב"ם ריש פ"ה מרוצח וז"ל, כל ההורג בשגגה גולה ממדינה שהרג בה לעיר מקלט. עכ"ל.

אכן התוס' שלא פירשו כן, וקשיא להו הא דאם גלה לפלכו קולטו, ולכך תי' דאמנם דינו של לוי לגלות לעיר אחרת, אולם יכול לגלות גם משכונה לשכונה, משמע דלא ס"ל כהרמב"ם אלא דאינו יכול לגלות לעירו, והיינו משום דגלות היינו שגולה מדירתו שדר בה, וא"כ א"א לקיים הדין גלות כשחוזר לדור בביתו.

[ובעיקר דבריהם העירו אחרונים מהא דאיתא בתוספתא (פ"ב ה"ב) ההורג באותה העיר גולה משכונה לשכונה ובן לוי גולה מעיר לעיר רבי אומר אומר אני שתהא מחצית העיר לו כעיר שלמה. ע"כ. ובפ"י מנחת ביכורים כ' ע"ד רבי דהיינו פלכו קולטו האמור בגמ', אמנם לפי"ז נמצא דהיינו לרבי דפליג את"ק, אבל לת"ק לא אמרי' הכי, אלא גולה מעיר לעיר. ודלא כהתוס' דלתנא דמתני' נמי פילכו קולטו].

והנה בערוך לנר כ' לפשוט מה שנסתפק בישראל שבא לעיר מקלט, והרג שם בשוגג, האם צריך לגלות לעיר אחרת, או שיכול לקיים דין הגלות בעיר זו שהרג בה, שגולה מביתו לשם, דמדברי הרמב"ם מבואר מבואר דהדין גלות הוא ממקום ההריגה, וא"כ לא יהני לקיום הדין גלות להיות גולה בדירתו לעיר בה הרג, דצריך שתהא הגלות ממקום ההריגה.

ולפי"ז כן לאידך גיסא, באדם הדר בעיר מקלט, שיצא מעירו והרג שם מחוץ לעיר בשוגג, יכול

גדולה ממנה, ימצא נחמה בזה על מקרהו, ואין במקרה מות בני אדם אצלנו גדול ממיתת כהן גדול, עכ"ל. הרי דעתו לפרש טעם דין גלות להשקיט נפש גואל הדם שלא יראה את הרוצח, וא"כ תלוי במקום של הנרצח ובמקום ההריגה שינוס מפניו.

(י) דין בן לוי לגלות בעירו משכונה לשכונה

והנה התוסי' פי' הנאמר בברייתא דבן לוי פלכו קולטו, דיכול בן לוי לגלות בעירו משכונה לשכונה, אף דבמתני' לא שנו דין גלות משכונה לשכונה, אלא ברוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג בשוגג באותה העיר דגולה משכונה לשכונה, אבל התוסי' הכריחו כן ליישב בזה קושייתם איך פלכו קולטו, והא אמרינן כבר גולה מפלך לפלך, וכן הא דתנן בן לוי גולה מעיר לעיר, לכך פי' דיכול לגלות לפלכו, שלא יצא משכונה לשכונה.

ויל"ע בדעת הרמב"ם שלא פי' כן הא דאמרינן פילכו קולטו, האם לדידיה יש ללמוד דין בן לוי מרוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג בשוגג באותה העיר דגולה משכונה לשכונה, או דיש לחלק דלא נאמר כן גם לבן לוי. ומשמעות ד' הרמב"ם (פ"ז מרוצח ה"ה) דלא נאמר דין בבן לוי אלא גולה דוקא לעיר אחרת, וז"ל, רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר, וכן לוי שהרג במדינתו גולה למדינה אחרת מערי הלויים לפי שכולם קולטות, עכ"ל.

ובנותן טעם לומר כן, שהרי להרמב"ם עיקר דין גלות הוא ממקום הרציחה, וא"כ כשהרג בתוך העיר וגולה משכונה לשכונה חסר בכל עיקר הגלות, דדוקא אי אמרינן דהגלות היא מדירתו, א"כ משכונה לשכונה הוא גם מאותו ענין גלות, רק שאינו לעיר אחרת אלא לשכונה אחרת, אבל אי דין גלות הוא ממקום הרציחה, הרי גלות

מחוץ לעיר בשוגג, אינו יכול לגלות לעירו שדר בה, דגלות היינו שגולה מדירתו שדר בה, וא"כ א"א לקיים הדין גלות כשחוזר לדור בביתו.

והנה כתב החינוך (מצוה תי) משרשי המצוה, לפי שעון רציחה חמור עד מאד שבה השחתת העולם וכו', ולכן ראוי למי שהרג אפילו שוגג מכיון שבאת תקלה זו על ידו, שיצטער עליה צער גלות, ששקול כמעט כצער מיתה, שנפרד האדם מאוהביו ומארץ מולדתו ושוכן כל ימיו עם זרים. ועוד יש תיקון העולם במצוה כמו שביאר הכתוב שינצל עם זה מיד גואל הדם לבל יהרגנו על לא חמס בכפיו, שהרי שוגג היה. ועוד תועלת בדבר לבל יראו קרובי המוכה הרוצח לעיניהם תמיד במקום שנעשתה הרעה, וכל דרכי התורה נועם. עכ"ל.

הנה מפורש בדבריו חילוק זה בין הטעמים, דאם הטעם מצד כפרה זה ע"י גלות מאוהביו ומארץ מולדתו, היינו גלות מדירתו, ואם הטעם מצד קרובי הנרצח זה שלא יראהו לעיניהם תמיד במקום שנעשתה הרעה, והיינו גלות ממקום ההריגה, וכן טעם הצלתו מגואל הדם ג"כ הרי תלוי במקום של הנרצח ובמקום ההריגה שינוס מפניו.

וי"ל דנחלקו בזה הראשונים מהו עיקר גדר הגלות, אם הכפרה שגולה מביתו, או המנעות ראיית גואל הדם וקרובי הנרצח וניסתו לעיר מקלט לינצל מהם.

ואכן הרמב"ם במו"נ (ח"ג פרק מ) כ' וז"ל, אמנם היות רוצח בשגגה גולה הוא להשקיט נפש גואל הדם עד שלא יראה מי שבאה התקלה הזאת על ידו, ותלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד ואהוב לכל ישראל, שבזה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו, שזה ענין טבעי לאדם, כל מי אשר תקרהו צרה, כשתבא ג"כ לזולתו כיוצא בה או

היה יכול לצאת לעיר מקלט אחרת, אין צריך לצאת כי די לו משכונה לשכונה.

וכי המנ"ח לבאר לפי מה דנקט בביאור ד' התוס' (בסוגיין ד"ה פלכו ועיי בזבחים קיז, א ד"ה עיר) שכי וז"ל, שלא יצא משכונה לשכונה, עכ"ל, דהיינו שלא יצא כלל מהשכונה שגלה לשם, אי"כ הרי יותר טוב לו שיגלה לעיר אחרת שאז יוכל לילך בכל העיר ובתחומה, ולא יהא מנוע מלצאת משכנתו, על כן פ"י רש"י דאינו רשאי לצאת לעיר אחרת משום גזיה"כ דלעיר שברח שם צריך לישב ובתחומה, או דקים להו דבכל ערי המקלט לא היה תחום אחד מובלע בתוך תחום עיר מקלט אחרת.

אמנם מה דנקט המנ"ח בדעת תוס' שלא יצא כלל מהשכונה שגלה לשם, הנה הערולי"נ כ' דודאי דאין כוונתם שלא יצא כלל מהשכונה שגלה לשם, דלמה יגרע משאר רוצח שיש לו את כל העיר, אלא הפירוש שלא יצא מהשכונה שגלה עתה לשם לשכונה שהיה דר בה בתחילה, אבל בכל העיר ותחומה מותר לו לילך. וכך הוכיח מדברי התוס' זבחים קיז, א (ד"ה עיר) שכתבו וז"ל, אם חזר לשכונתו כיצא חוץ לתחום, עכ"ל, משמע דאהא דוקא קפדינן שלא יחזור לשכונתו. וכן מדברי הרמב"ם (פ"ז מרוצח ה"ה) שכי וז"ל, גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר.

ולדבריו הדרא לה הערת המנ"ח מדוע נדחק רש"י לפרש דגולה משכונה לשכונה משום שאין יכול לצאת מהעיר מקלט הראשונה, דגם אם היה יכול לצאת לעיר מקלט אחרת, אין צריך לצאת דסגי לו לגלות משכונה לשכונה, דיליף מקרא דגולה משכונה לשכונה, ובודאי ניחא ליה לגלות רק משכונתו, ולא לגלות מעירו.

אכן נראה דהרמב"ם וכן רש"י דייקו בדבריהם לכתוב דהטעם דמהני גלות בתוך העיר משכונה

דיריו משכונה לשכונה, אינו קיום לעיקר דין הגלות, וזה ודאי לא שמענו לחלק באיזה שכונה הרג, דכלפי ההריגה, ודאי אין העיר נחלקת לשכונות.

ונראה עוד להוכיח כן בדברי הרמב"ם, שכי וז"ל, רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר, עכ"ל. ומשמע דהטעם דגולה משכונה לשכונה, הוא מפני שאינו יכול לצאת מן העיר. ובמנ"ח עמד בד' הרמב"ם דדבריו כפי פירש"י במתני' וז"ל, רוצח שגלה לעיר מקלט וחזר והרג בשוגג, גולה משכונה לשכונה בתוך העיר, כי מן העיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה. עכ"ל. מבואר דהטעם דגולה משכונה לשכונה משום שאינו רשאי לצאת מהעיר מקלט.

וכי לבאר דהנה לכאוי משכח"ל בערי מקלט שהיה תחום האחד מובלע בתוך תחום עיר מקלט אחרת, היה יכול לצאת מעיר מקלטו הראשון ולהלך לעיר השניה, דהא תחום העיר נמי קולטו ויכול לילך בכל התחום ונכנס לתוך תחום העיר השניה, בלא להיות חוץ לערי מקלט. אלא צ"ל דגזיה"כ היא דלעיר שברח שם צריך לישב ובתחומה, ולא יצא אפילו אחרת, גם מובלעת בתחומה, וזה בכלל הנאמר במשנה "וישב שמה" שם תהא דירתו וכו' [וכי לדון אם הלך לעיר מקלט אחרת אם הותר דמו]. או דצריך לומר דקים להו דבכל ערי המקלט לא היה תחום אחד מובלע בתוך תחום עיר מקלט אחרת, ולא שייד שיצא מעיר מקלטו הראשונה.

אולם הק' המנ"ח, דאכתי צ"ב מדוע נדחק רש"י לפרש דגולה משכונה לשכונה משום שאין יכול לצאת מהעיר מקלט הראשונה, הא מבואר בגמ' דיליף מקרא דגולה משכונה לשכונה, אי"כ גם אם

ויבואו אילימא ובאלים שתיים עשרה עינת מים וגו'.
(מדרש ילמדנו).

**וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמִטָּה יְהוּדָה פֶּלֶב בֶּן יִפְנָה:
(פל"ה, פי"ט).**

שאלה: מפני מה בכולן נאמר נשיא חוץ מיהודה ושמעון ובנימין.

תשובה: (א) אמרו חז"ל יהודה יצא ממנו כלב בן יפונה וכבר נקרא נשיא משילוח המרגלים שנאמר למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם ושמעון לפי שהיה שנוי ומרוחק ממעשה השיטים לפיכך לא זכה להקרות משבטו נשיא ובנימין יש אומר שאלידד בן כסלון האמור כאן הוא אלדד חברו של מידד שנתנבא במחנה ומפני שהיה נביא לא קראו נשיא שהנבואה גדולה מן הנשיאות ויש אומר שצפה משה מה שעתידי שבטו של בנימין לעשות בגבעה לפיכך לא קרא משבטו נשיא. (מדרש הגדול).

(ב) אולי כי להיותם סמוכים לזכרון נשיא אחד נשיא אחד מובן כי הם נשיאים ומשלשה ואילך הופלג זכרון הנשיאות והוצרך הכתוב לזכרו בכל אחד:

וראיתי בשם רבינו ניסים גאון כי ביהודה לא הוצרך כי ידוע כלב לנשיא, שמעון לא היה ראוי לנשיא משום מעשה זמרי, בנימין אלידד זה אלדד וכבר זכה לנבואה והורדה היא לו לקרות נשיא עד כאן:

ואפשר עוד לומר כי לא יחס נשיאות לכלב על יהודה משום כבוד מלכות שעומדת ממנו, וכמו כן לבנימין משום שממנו מתחלת המלכות בישראל שהוא שואל איש ימיני, ושמעון טעמו נכון כדברי גאון: (אוה"ח).

פִּי בְעִיר מְקַלְטוֹ יֵשֵׁב עַד מוֹת הַפֶּהָן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי מוֹת הַפֶּהָן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל אֶרֶץ אַחֲזָתוֹ: (פל"ה, פכ"ח).

שאלה: מדוע תלתה התורה את חזרת הרוצח לביתו במיתת הכה"ג.

תשובה: (א) עד מות הכהן הגדול. שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם, והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים, אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול. דבר אחר, לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל, שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו: (רש"י).

(ב) דבר טבעי אצל בני אדם שכאשר באה עליהם צרה ותבוא צרה גם לזולתו ימצא בזה נחמה לצרתו כעין מה שאמרו צרת רבים חצי נחמה והנה כאשר האדם הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל נפטר ויהיה צרה לכולם בעת ההיא תנוח דעתו של גואל אשר קרובו נהרג ומאז והלאה לא יחס לבבו על הריגתו וישוב הרוצח אל ארץ אחוזתו. (מורה נבוכים).

(ג) במות הכה"ג מלקט עמו כל אותן נשמות שהולכות מדחי לדחי ללא מנוחה ואז עולה עמו גם נשמת הנרצח

לשכונה, משום שאין יכול לצאת חוץ לעיר מקלט הראשונה, דכונתם לאפוקי דאילו בן לוי שיכול לגלות לעיר אחרת, דינו לגלות דוקא לעיר אחרת, ולא סגי ליה בגלות משכונה לשכונה.

יא) שו"ת על הפרשה.

מאת: הרב שר שלום עפג'ין הלוי מח"ס סדרת דובר שלום.

לע"נ הטעוהרה של מרן רשכבה"ג הגאון המופלא מוריניו שמריהו יוסף חיים קנייבסקי זצוקלה"ה זיע"א.

פרשת מסעי.

**אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.
(פל"ג, פ"א).**

שאלה: למה נכתבו המסעות.

תשובה: (א) כי לתוקף הקליפות אשר במדבר שמם הוצרכו כל צבאות ה' ששים רבוא כלם ומשה ואהרן וארון הברית וז"ש ויאמר משה קומה ה' ויפוצו אויביך וכו' ומה אויבים היו להם בכל מסע שהיה משרע"ה אומר כן אין זה כי אם על הקליפות וכחות הטומאה שהם אויבי ה' וכמו שתיקנו ארץ מצרים שעשאוה כמצולה שאין בה דגים כן תקנו כל המדבר הגדול וז"ש אלה מסעי וכו' אשר יצאו מארץ מצרים ששם התחילו ללתקן כן היה במסעות והוצרך שיהיה לצבאותם ביד משה ואהרן שיהיו כל צבאות ה' ומשה ואהרן לתקן הגדול הזה וזהו על פי ה' כי הוא יודע תעלומות כמה זמן צריך בכל מסע ללתקנו. (פני דוד).

(ב) דע ששמעתי בשם אא"ז זללה"ה כי כל המסעות היו מ"ב והם אצל כל אדם מיום הולדו עד שובו אל עולמו ולהבין זה כי מיום הלידה והוצאתו מרחם אמו הוא בחינת יציאת מצרים כנודע ואח"כ נוסע ממסע למסע עד בואו לארץ החיים העליונה וכמש"כ עה"פ על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו כי הוא בחינת גדלות וקטנות עיי"ש בפסוק הנ"ל. (דגל מחנה אפרים).

וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעַמְסֵס וַיַּחֲנוּ בְּסֹפֶת: (פל"ג, פ"ה).

הארה: רעמסס שתיים היו אחת בנויה ואחת בנו ישראל. (פני דוד בשם נימוקי ר' ישעיה הראשון מטראני).

וּבְאֵלִים נְשָׂתִים עֲשָׂרָה עֵינֹת מִיָּם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם: (פל"ג, פ"ט).

שאלה: מה בא פסוק זה ללמדנו.

תשובה: אמרו חז"ל שהמים מקדמים לפנייהם לכל מקום שהם הולכים באו לאלים וקדמו אותם המים שנאמר

ומהם המשנה באבות 'שאלת הבחירה' שאם הכל ידוע מראש מה האדם יעשה, איזה מקום יש לאדם לבחור.

ומבארים בזה שישנם שני מסלולים לאדם, קודם הבחירה ואחר הבחירה, כלומר שחיי האדם יכולים להיות בשני צורות שאם יבחר בטוב חיייו יהיו בצורה מסוימת, ואם יבחר שלא בטוב יהיו באופן אחר, והיינו 'שהכל צפוי' הולך על המסלול של החיים של האדם מה יקרה אם יבחר לטוב או למוטב, אך הרשות נתונה איזה מסלול לבחור.

אכן כל זה קודם הבחירה, אך לאחר שבחר בין אם זה לטוב ובין אם זה למוטב, על האדם להאמין שמה שבחר יכול לשרת אותו לעבודת ה', ופעמים ואף הירידות באים לצורך העליות, ואף ירידות קשות, שפעמים והאדם מגלה בעצמו כוחות או דחפים ויכולות שלא היה יודע עליהם לולא אותם ירידות, שעתה הוא יודע שיכול איזה כוחות יש בו שיוכל להפנותם לקדושה, או להכיר את עצמו טוב יותר, והאיך יוכל לשפר תכונותיו.

ואכן מסופר על הרוזינער' שבמהלך בריחתו מרדופיו נעזר במברית גבולות, שהיה אדם ירוד במעשיו, אך קודם לכן היה אדם בן עליה ובמהלך חיייו ירד מהדרך עד שהגיע לדיוטא תחתונה ולמד להברית גבולות, והברית את הרוזינער'. ולאחמ"כ התעורר בקרבו לחזור בתשובה, וא"ל המהר"ם מלובלין שכל ירידתו היתה לצורך הצלת הרוזינער'.

והיינו שפעמים ויש אנשים שיורדים בכדי להציל את כלל ישראל, ויש פעמים ואף אצל האדם עצמו יש תקופות של ירידה שאם ינצל לנכון את התובנות של המניעים לירידה או כוחות הנפש שגילה בעצמו אז, וכיוצ"ב, יכול לצאת רק עם רווחים ברוחניות.

ג.

ויתכן שזה הטעם שכתוב בכל חניה 'ויסעו ויחנו'. להורות בכך שבכל תקופה שאדם נמצא בה אף הירודה ביותר היא לא רק 'חניה' ארעית אלא זה חלק ממסעותיו, חלק ממסע החיים, זה יכול לקדם אותו לרוחניות אם יתבונן כראוי.

וזה הטעם שמודגש בכל מסע מהיכן נסעו ולהיכן חנו, להורות שכל תקופה יכולה להיקשר לתקופה אחרת, האדם לא יכול להלקות על עצמו על תקופות ומסעות החיים שקרו אצלו, שאם בחר בבחירה עליו להאמין שזה לטובה ואף אם הפעולה של הבחירה היתה לא טובה, שסוכ"ס יכול להפיק ממנה תועלת לרוחניות, וזה חלק ממסע חיייו ולא להתעלם מכך.

ומאחר והנרצח הולך אל המנוחה גם הרוצח ישוב אל נחלתו. (דבש לפי מערכת כ"ף).

שאלה: בגמ' מכות איתא [די"א ע"א] לפיכך אמותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות כדי שלא יתפללו על בניהן שימותו. ע"כ. האם אוכל ישכנע שלא יתפללו.

תשובה: י"ל דגם אם אחרי קבלת המזון והכסות ימשיכו להתפלל זו כבר לא אותה תפילה הנובעת מעמקי הלב ומתפילה שלא נובעת מעמקי הלב לא חששו אמותיהן של כהנים. (ישועת ברוך).

יב) פניני פז/ הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

בס"ד

הטעם שכתוב 'ויסעו ויחנו' להורות שאין תקופה שהאדם עובר והיא נחשבת כדבר ארעי ולא חלק מחיי האדם, אלא כל זמן וכל תקופה אף הירודה ביותר, היא חלק ממסע החיים של האדם, וצריך ללמוד איך לנצלה להתרוממות, והיינו שכל תקופה היא לא רק חניה אלא חלק מן המסע וחלק ממרכיבי המסע להמשך החיים.

במדבר פרק לג, א - ו

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן: ויסעו בני ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר:

א.

יש להתבונן בנוסח התורה במסעות בני ישראל, ראשית מדוע כתוב על כל מסע 'ויסעו' ו'יחנו', יכול היה להיות כתוב ויחנו ברעמסס ויחנו בסכת ודי בכל, מדוע הצורך הכתוב להדגיש בכל חניה שהיה לה קודם מסע ואז חניה וחוזר חלילה.

עוד יש להתבונן שבכל מקום ששהו בו ישראל נכתב קודם לכן היכן היו ומשם באו אליו, ואח"כ באו משם למקו"א וכו', היה אפשר לכתוב ברציפות לפי סדר את כל מקומות חנייתם, בלא אריכות העניין מהיכן באו למקום שבו נמצאים וכו', שדבר זה יכול להשתמע מסדר המסעות אם היו נכתבים ברציפות.

ב.

ואפשר לבאר זאת עפ"י השאלה עתיקת היומין, שרבים מספרי היהדות החסידות והמוסר עסקו בה,

"נחשבה" – הגאון מורנו רבי יחיאל הלוי נוביק שליט"א כל מסעות האדם על פי ד' (לשנת תשפ"ב)

חבלי משיח – שלבים בדרך לגאולה

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאתם ביד משה ואהרן. ויכתב משה את מוצאייהם למסעיהם על פי ד' ואלה מסעיהם למוצאייהם.

כבר עמדו המפרשים, מדוע כתבה התורה ביחד את כל המסעות, והלא הכל כבר נכתב מפורש בתורה. ובכלל למה היה צריך לפרש כל המסעות, הלא עיקר הסיפור הוא שעם ישראל יצאו ממצרים והגיעו אל ארץ ישראל, ולמה היה נחוץ לפרש הכל.

וברבינו בחיי כתב שבא ללמד את גודל הנסים שהיה להם במדבר מקום שרגל אדם אינה יכולה כלל לעבור מן הרעב והצמאון, ושניתן לבדוק שאין שם טבע שירד מן מן השמים, וזו ראייה לגודל הנס שנעשה עם אבותינו, ועוד כמה דרכים פירש עי' בדבריו שם, ובספר כד הקמח בענין סוכה גם כן האריך הוא בזה.

והנה יש להתעורר שהתורה מלמדת אותנו שכל מסעותיו של כל אדם באשר הוא, המה על פי ד', וכשם שבמדבר היו כל מסעי בני ישראל על פי ד' כדכתיב בתורה, כך כל מה שמתרחש עם האדם הוא על פי ד'.

ויש לדעת שכל מאורעות החיים הם על פי מה שמכריזין עליו מלמעלה, כמו שאמרו אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה. ויש לדעת שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, והכל בחשבון ותכנית, כפי שגזרה חכמתו יתברך.

והנה כיום כאשר בונים גשר ומחלף מעל כביש ראשי, הרי מחליפים הדרך אולי י' פעמים, והעובר בדרך לא יכול להבין מה ההגיון בכל השינויים הללו, ורק המתכנן הראשי – יודע המטרה – יכול להסביר מדוע בחר בשינויים אלו. ועל אחת כמה וכמה, שאין אדם יכול לדעת את המטרה האמיתית לכל מה שמתרחש עמו, אמנם יוכל לדעת ששום דבר לא קורה במקרה, וגם שכל מה שנעשה הוא לטובתו המושלמת, כפי שגזרה חכמתו יתברך.

והנה אנו עומדים עתה בימי בין המצרים, וסמוכים כבר לתשעת הימים, שהם ימים שמתאבלים ומקוננים על החורבן של בית קדשינו ותפארתינו. וזו באמת עבודה מיוחדת שצריכה התכוננות והכנה.

ובשו"ע אורה חיים סי' א' ס"ג, ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש. והנה מה הפירוש, מיצר ודואג, ונראה שהם שני ענינים, חדא שיעצער על החורבן, ושנית שיעשה כל מאמץ אפשרי, להשלים ולמלא את החסר. ובאמת הוא ענין אחד, שאם הוא מיצר על החורבן, הרי הוא בהכרח גם דואג לבניינו. אמנם הדרך להיות מיצר על החורבן, שיודע מה שחסר לנו כאשר אין בית המקדש.

והנה אנחנו עוברים היום מאורעות גדולים, בארצינו הקדושה ובעולם כולו, תהפוכות חובקות זרועות עולם ממש, בעניני המדינות – מלחמות לא שערום אבותינו – וכן שינויי טבע קיצוניים. וכל אחד יכול לחוש שמתרחש אמנם דבר גדול שאיננו יכולים להצביע עליו. אבל צריך לדעת שהכל מתוכנן מגדל העצה ורב העלילה – אשר עיניו פקחות על כל דרכי בני אדם – לתת לאיש פדרכיו וכפרי מעלליו. והגאולה העתידה, ממושמת ובאה. והמאורעות המסעירים, שאנו עדים להם הם שלבים בתהליך הגאולה העתידה, שיתכן מאד שכבר הוא בעיצומו.

והנה בהמשך הפרשה בירמיהו ל"ב, ויהי דבר ד' אל ירמיהו לאמר. הנה אני ד' אלקי כל בשר הממני ופלא כל דבר.

ועוד כתיב בהמשך הפסוקים, ועתה לבן פה אמר ד' אלקי ישראל אל העיר הזאת אשר אתם אמרים נתנה ביד מלך בבל פחריב וברעב ובדבר. הנני מקבצם מפל הארצות אשר הדיחתים שם באפי ובחמתי ובקצף גדול והשבתים אל המקום הזה והשבתים לבטח. והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלקים. ונתתי להם לב אחד ודרך אחד ליראה אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם. וברתי להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להטיבי אותם ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי. וששתי עליהם להטיב אותם ונטעתיים בארץ הזאת באמת בכל לפי ובכל נפשי. כי כה אמר ד' כאשר הבאתי אל העם הזה את כל הרעה הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם את כל הטובה אשר אנכי דבר עליהם.

כדאי מאד, ללמוד ולהבין, לשנן ולשנן, פסוקים אלה וכאלה, מהגאולה העתידה – כי אנחנו לכל הדעות בתקופת עיקבתא דמשיחא – ואבינו האב הרחמן, אדיר הוא, יבנה ביתו בקרוב, בימינו אמן.

"מתוך ההפיכה" (סיפור היסטורי מופעים מהעבר הלא רחוק

פרק קי"ז "הידיעה המשמחת"

תמצית החלק האחרון:

לאחר לחצים רבים שהפעיל רב נפתלי הרטשטיין על המשלחת הצבאית של ישראל ניאותו לשחרר את חיים שלום מבית כלאו, אבל הם לא מעוניינים שבתוך הכלא ידעו הסוהרים שהבריתו את האסיר, זה כלא שמור היטב, אסור שאיש ידע על כך שאסיר אחד הצליח לברוח מהכלא, לצורך זה ישנה יחידה מיוחדת שמתמחה בכל מיני מבצעים, הם מוצאים פתרון מעניין איך מעלימים את האסיר 210 הם מאלתרים הוצאה דרך הברחת גופת מת שתחליף את האסיר, יש להם אדם בשם שוקי קרימינל (עבריו) מהצפון כשצריכים מנצלים גם את האנשים הללו, הלה מחשת בבתי חולים ובח"ק הוא יודע על כל החולים קשים או מתים טריים הומלסים שאין להם דורש כך קל יהיה להוציאו מקברו הטרי ולהחליפו עם חיים שלום.

במבצע מאורגן להפליא [בשיתוף פעולה עם מנהל בית הסוהר] חדרה החולייה לאחר שכבר הייתה מאורגנת עם הגופה, הם ניתקו את אורות הכלא מהמערך הראשי, הם דאגו להרדים את האסיר כדי שלא יבחין בשום דבר, היה להם משת"ף מבפנים שדאג לכך. בשעה מאוחרת ביותר חדרו לבית הסוהר, איש לא הבחין בהם היה מי שדאג לנטרל את כל השמירה החיצונית בצורה חלקה וטבעית שלא תעורר אחרי כן סימני שאלה, כך נכנסו למקום בדרך המלך.

הם הגיעו לחדר של חיים שלום וביצעו את ההחלפה, המת הולבש בבגדי חיים שלום ואלו חיים שלום הולבש בבגדים רגילים כדי שאיש לא ידע שהוא אסיר שברח מכלא. התוכנית מתנהל להפליא אלא שהם לא ידעו שיש סוהר אחד בעל חושים מיוחדים במינם והוא יכול לשמוע גם רחשים קלים ביותר, הוא קם ממיטתו ומציץ מחרך קל שפתח אחרי שלושה גברים שחודרים אל חדרו של האסיר 210 הוא מבחין שהם מביאים עמם גופת אדם, הוא חושד בהם שהם עומדים לעשות מעשה פלילי, הוא מתלבט אם לנסות להפריע להם במלאכתם, אבל זכר כי חיים שלום אמר לו מספר ימים קודם לכן כי יצא מהכלא בדרך ניסית, מוריס החליט לתת לעניין להתגלגל, אם אכן יצליחו להבריחו מהכלא בלי שאיש ידע על כך הוא ישוב בתשובה ויעזוב את התפקיד האכזרי.

למחרת כשמוריס קם הוא מגלה את האסיר 210 מת במיטתו, הוא מסתיר את כל הסיפור של אתמול ומביא את חפץ הכלא שקובע את מות האסיר. הם לא חושדים שזו גופת אדם אחר, לאחר שעות רבות של מוות אי אפשר כל כך להבחין, למת יש גם אילו קווי דמיון מסוימים, לאחר בדיקה שטחית מאשר החפץ את מות האסיר ומשחרר אותו לקבורה בקרבת בית הסוהר. לאחר מיכן מקיים מוריס את נדרו, הוא משתחרר מהכלא ומודיע לאמו שהוא הולך ללמוד בישיבה בכך הוא משמח את האלמנה הזקנה שחוששת שתעזוב את העולם בלא טיפת נחת.

אנשי היחידה מביאים את חיים שלום למגרש סמוך למאה שערים הם מצלמים אותו מכל כיוון ומשגרים את התמונות אל אבירים סלע מפקדם שאינו מרצה כלל מהממצאים, הוא חושש מהסנטור שיערים קשיים היות ואין רמז לבניינים ירושלמיים שמזכירים את סביבת מאה שערים הוא עלול לחשוש שהניחו את האסיר באיזו אדמת טרשים בקרבת בית הסוהר, כך יערימו על הסנטור שיאשר את העסקה לאחר מכן ישיבו את האסיר לכלאו. רמי אבן בזהקת ראש קבוצת המחלצים שהוא צלמר לשעבר מתנדב לשוב למקום ולצלם שוב את האסיר המשוחרר באופן שהסנטור ישתכנע סופית שלא רימו אותו.

ר' יוסל זיכערמאן ממשכימי קום מגלה ראשון את חיים שלום בעת שנתקל בו ונפל ארצה, הוא חושב שזו חבילה שהושלכה ומנסה להסיטה ממקומה כדי שלא תהווה בר ברה"ר, אבל בעת שמנסה להזיז את החבילה הוא מגלה שהוא נוגע באדם, בתחילה הוא חושב שמדובר במת מצוה ומתלבט מה לעשות איתו, לאחר מיכן הוא חושב שאולי הוא עדיין חי, הוא ממשמש אותו היטב ומגלה שיש לו סמני חיות, הוא זועק בתקווה שיהיה אי מי שישמע את קולו ויחוש לעזרה, קבוצת אנשים חשה לעזרה, אחד מהם מתמצא בהיחיה, הוא מגלה כי האדם שמושכב אינו מסוכן כלל רק שהורדם על ידי מישהו והושלך למגרש, הסקרנות אוכלת את כל האנשים מי האדם הזה, יהודי בעל צורה בשם רב אליהו פיינרמן איש חסד שדואג לכל חלכאה מבקש שיביאו את המסך אל ביתו, בכוחות משותפים מביאים את המחוסר ההכרה לביתו, השמועה נישאת בשכונה על מת מצוה שקם לתחיה באמצע הטיפול.

יכוח סוער עם הסנטור העקשן:

טלפון הגיע לרב נפתלי הרטשטיין, על הקו היה האלוף צבי צ'דה צור: "העניין סוחר בשלימות, החברה הניחו את הבחור שלך במגרש ליד בית אמו, יש תמונות מכל הזויות הרצויות, הוא הונח במגרש שסמוך למאה שערים, יש להאמין שתוך כמה שעות הוא ימצא על ידי השכנים שעוברים במקום, אני מקווה שאתה מרוצה מההסדר."

אנו נעביר לך דרך שליחות דיפלומטית תעתיקים מכל התמונות עם אישור נוטריוני כפי דרשתך, אני מבקש עתה שתשחרר לנו את רשימת הרכש, אנחנו כבר באיחור רב, הזקן מ'שדה בקר' זועם, אתה אפילו לא יודע עד כמה, אני מבקש, אל תמתח את החבל שמתוח גם כן, אני מסתכן עם כל העתיד שלי."

"אני ממש נרגש מדאגתך לקידום עתידיך, יפה מאוד שאתה נלחם על הכסא שלך ואתה חוד שנערים עליך קשיים בדרך, זו זווית השקפה של אדם אינטרסנטי מאוד, אבל אותי זה ממש לא מחייב, אני דואג אך ורק לשחרור הבחור, עוד לא קיבלתי אישור מלא שאכן הוא שוחרר, אני רוצה טלפון מבת דודתי גב' פינקלשטיין שהיא תביא לי "אות חיים" מהבחור, כל עוד לא הגיע אליה לא עשיתם דבר, אתם מסוגלים לעשות לי איזה טריק, מניין לי שלא ביצעתם שחרור דמה ואחרי כן השבם אותו לכלא, אסור לי לשחרר את קלף המיקוח עד שלא אדע בכנות שהבחור יצא סופית מהכלא."

"אתה לא חושב שאתה מידי נוקשה? אתה סתם מערים קשיים ומעורר ספיקות לא מציאותיים, אנו חיים כבר על זמן שאול, כל רגע שעובר גרוע מאוד, התביעה שלך תסרב את העסק יום יומיים ואולי אף יותר, כל רגע שהרכש מתעכב אני חש את הלהבות שבאות מכיוון הזקן, למה אתה מתעלל באדם חסר ישע?" התחנן האלוף המושפל.

"תאמר לי את המקום המדויק היכן הנחתם אותו? אני מכיר את ירושלים היטב, לא תוכל להערים עלי."

"השטח שמאחורי רחוב שבטי ישראל, הוא קרוב כדי נגיעה לשכונת מאה שערים, זה ממש כמו להניח בבית שלי". השיב האלוף בחשיקת שפתיים

"תדייק יותר, זה המגרש הנטוש שמאחורי בתי הונגרים, איים סארי (מצטער) זה לא טוב עבורי, זה מגרש די נטוש, אני מכיר את ירושלים יותר ממה שאתה משער, עשינו סיכום שהבחור יגיע לידי משפחתו ואתם צריכים לעמוד בו, טעיתם חמורות שזרקתם אותו במגרש נטוש שלא מרבים להלך בו גם ביום, אי אפשר לדעת אך יתגלגל משם לבית אמו?"

הוא הרי כעת מחוסר הכרה, גם כשיקום יהיה מבולבל לחלוטין מי מכיר כיום את הבחור שהתנתק יותר מעשר שנים ממאה שערים מי יקשר בינו לבין משפחת פינקלשטיין כדי ליידע את האם? הכל יכול להיות, אני לא הייתי לוקח ריזיקה של 10% סיכון לא ל"ש 90%, אני משקיע קשוח זהיר לא עושה "ריסק ביזנס" היה עליכם להביא את הבחור ישירות לידי אמו, הייתם חוסכים הרבה זמן ועוגמת נפש" השיב רב נפתלי ביובש רב.

"מה איתך אדוני המכובד? הסיפור הזה היה עושה כנפיים בכל העולם, התקשורת הצהובה הייתה חושפת אותו ועושה מכך סנסציות, משם הסיפור היה נודד עד לארצות ערב, האם אתם רוצים שכולם ידעו על היחידה המיוחדת שלנו?! זה היה מעמיד את מדינת ישראל בסכנה עצומה" הגיב האלוף צור אחוז השתאות מהסנטור הבור שאינו מבין דבר וחצי דבר בדיסקרטיות מבצעית."

"הגזמות ודרמטיות לא עושות עלי רושם כלל, אם הייתם רוצים יכולתם לעשות זאת בשקט רב באמצע הלילה, עד קרוב למטרה, יכולתם להניחו בחצר ביתה של האלמנה בשעה כה מאוחרת איש לא היה מבחין, כך היה נחסך זמן רב והחסוץ היה מגיע ישירות לידי אמו ישירות, אבל עתה עלי לחכות בסבלנות לראות איך מתפתחת לה העלילה, בשבילי לא נעשה דבר, עד שלא אדע ברורות כי אכן הגיע למקום הנכון, לא די בשחרור אלא בסיום הסאגה כולה כל עוד שלא הכל סגור אין אישורים."

"אז זו המילה האחרונה שלך בעניין?" שאל האלוף הנחרד.

"יס סר (כן אדוני) אני בביזנס קשוח ביותר, אין בטרימינולוגיה העסקית שלי "מונח" ששמו רגשות, אני דוגל בכלל "ביזנס ביפור פלזר" (עסקים לפני תענוגות) אתה יכול לחלוק על הגישה שלי, אבל קשה בגילי לשנות אותי."

באיזה עולם אני מצוי?

רק בשעות המאוחרות של הבקר התעורר חיים שלום מהתרחמה העמוקה בה היה שרוי קרוב ליומיים, ברגעים הראשונים לא קלט היכן הוא נמצא, הוא היה שרוי בטשטוש חושים עוד מספר שעות, עד שמוחו החל מעט להתבהר, הוא נזכר בימים האחרונים שלו בכלל האכזרי, והנה מה הוא רואה כעת? פרצופים שונים ממה שהורגל בתקופה האחרונה, כולם כאן הם אנשים חרדים לחלוטין, הוא משפשף את עיניו פעם אחר פעם, לוודא שהוא לא החזה בהקישן.

מה קורה איתו? איך השתנתה התפאורה סביבו? אולי לקה במחלה קשה ואנשי בית הסוהר התרככו והוציאו אותו מהכלא והעבירוהו למקום אנושי יותר? אבל זה לא יתכן, מאימתי אכפת להם מחיי (תת) אדם? לאן בכלל יכולים הם להעבירו? לבית

חולים? המקום לא נראה בית חולים, אין זכר למכשירים רפואיים שמציינים כל בית חולים ויהיה מהדרג הנמוך ביותר, אין ספק שהוא מצוי בבית פרטי, מאמיתי הם מעבירים לבתים ועוד בין חרדים?! הדבר מוזר ביותר.

הוא נזכר בסיפורים שסיפר לו הסוהר מוריס לוי על האכזריות הרבה שלהם כלפי כל האסירים מהכלא, הם לא משחררים לבית חולים גם במקרים הנואשים ביותר, הכל מטופל במקום עד למוות המשחרר, זוהי האפשרות היחידה להיפרד מקירות הכלא המפחידים.

אז אולי הוא מת והאנשים כאן הם נשמות שבאו לקבל אותו לאחר פרידת נשמתו מגופו? הוא כבר קרא רבות על כך והוא מנסה לחוש את עצמו מת באמצע תהליכי הקבלה למעלה.

לא... לא יתכן, הוא עדיין חי וגופו עמו, הראיה הפשוטה לכך, הוא חש כעת ברעב מציק וחום בכל חלקי גופו, אם היה מת לא היה חש כאלו תחושות, לנשמה יש תחושות אחרות, הגוף בטל מהעולם ומחט בבושר החי מרגישים רק בקבר, אז הוא לא בבית חולים, לא בעולם הבא, איפה הוא כן? בבית הכלא גם לא, כי המקום נראה מדי נחמד וסימפטי, אם כך בודאי הוא לא נמצא בכלא האימתני, אז מה כן היה? אולי היה מי שהוציא אותו מהמקום כפי שחלם על כך מספר פעמים.

סברא זו מתחילה לחלחל בקרבו, היא נראית לו ריאלית לחלוטין, כנראה שהנס התרחש, החלום התגשם במציאות.

אוסר רב תקף אותו, אם התחושות שלו לא מאכזבות אותו זה אומר שב'ה הוא הצליח לצאת חי משאול תחתית, החלום התגשם בס"ד מרובה, משמים נפתחו שערי רחמים ובדרך מופלאה יצא חופשי מחומות הכלא האימתני.

לא היה לו מושג אף קרה הנס הגדול, אף יצא מהכלא שלא היה שייך להבריח ממנו אפילו גפרור או סיכת ראש, הוא יודע רק שהלך לישון במיטתו עייף מאד, עתה מתעוררת אצלו התמיהה אף יצא ממקומו?! כאילו צנחו לו כנפיים מסתוריות על ידם התרומם לאויר, יד נעלמה בקעה את הכתלים, כך התעופף בטיסה שמימית עד לבית הנוכחי בו הוא שוהה, אבל הוא לא מאמין בכאלו פנטזיות שמתאימות לסיפורי קומיקס אולטרה מודרניים, אם הוא יצא זה בדרך יותר ריאלית, מישור חילץ אותו תוך כדי שינה ודאג לטשטש אותו בצורה כזו שלא ידע כלום על כל מה שעבר.

הוא חש כעת תחושה משונה כאילו ישן שינה ארוכה מאד שהתמשכה לה מספר חודשים (חוני המעגל בזעיר אנפין) היה לו חלום מלא סיוטים ולמעשה מעולם לא היה בכלא, מי יודע אולי לפני מספר חודשים נרדם במיטה בו הוא נמצא וכעת הקיץ מהחלום, אבל רגע אחרי כן גם מחשבה זו נגזרה, ידיו הצנומות שהיו בקועות מהשהיה הארוכה בכלא נתנו לו מידית תזכורת צורבת שהיה בכלא זמן רב למדי, הוא התבונן סביבו מנסה להכיר את המקום, אבל אין לו מושג להיכן נקלע, הוא מבולבל מאד, הוא רוצה לדעת מה קורה איתו, אף קרה הנס הגדול הזה שב'ה יצא משאול.

לפתע רואה הוא יהודי גבה קומה בעל זקן צחור שיורד על פי מידותיו, נראה שהוא נושק לשנת השבעים פלוס מינוס, הלה מתקרב אל מיטתו לבדוק מה איתו, אולי הוא בעל הבית? כדאי לשאול אותו, הוא פונה אליו בקול רועד מחולשה.

"ענטשולדיג מיר זייער, אף וויל וויסען וואו געפיץ אף זך? תסלח לי מאד, אני מעוניין לדעת היכן אני מצוי?"

"רעדסט אידיש? זייער גוט, ביסט נישט פון דיא געפענגענע יודישע קינדער דיא געפינט זך ביי גוטע הענט, אתה מדבר אידיש טוב מאד, איך תינוק שנשבה, אתה נמצא בידיים טובות" השיב לו היהודי החביב עם חיוך רחב.

"ב'ה געלויבט איז דער הייליגר באשפער פאר מיין אויסלייזען פון דיא פינסטערע טורמע, (תודה להקב"ה עבור הפדות מהכלא החשוך) דיא ווערטער מיינע זיינען זייער אורעם און נישט דאנקבאר פאר דיא גרויסע גענאדע וואס איז געטאן מיט מיר, פאר מיין צוריק קומען א'היים (המילים שלי עניות ודלות לא מלאות תודה לבורא עבור החסד הגדול שנעשה עמי חזרתי לבית) אף קעהן נישט זך אויסדריקען מיט דיא פאסיגסטע ווערטער (אבל אני לא יכול להתבטא ואף לי את המילים הנכונות) צו ריכטיג באדאנקען דעם באשפער פאר זיין דערבעראמדיקייט אויף זיין זינדיגער קנעכט געהן מיט מידת הרחמים (כדי להודות לקב"ה על רחמי שיעשה עם עבדו שפשע כנגדו ולהתנהל עמו במידת הרחמים).

"אל תתאמן מעבר למידה, עלך להירגע אחרת תיחלש חלילה, עברת מאורע קשה, אנשים מצאו אותך מוטל במגרש שליד ביתי, היית מונח על הארץ חסר הכרה, יש לך נס שהגעת למקום של אנשי חסד אמיתיים שלא הרפו לרגע, משעה שמצאו אותך טיפלו בך, בדיוק אז הזדמנתי למקום, יצאתי להתפלל שחרית וראיתי מספר אנשים מטפלים בך, הבית שלי היה הכי קרוב, הצעתי להם את ביתי כאכסנייה זמנית. ב'ה שהתעוררת כעת ומעתה נדע אף להשיבך אל ביתך" ענה המארח שהציג את שמו בשם אליהו פיינרמן.

אותו מארח יקר דאג לו במסירות רבה, הוא עמד על המשמר שאיש לא יפריע למנוחתו, מדי פעם הביא לו שתיה חמה ועוגיות ומעט פירות כדי שלא ירעב חלילה, הוא נזהר לא להכביד, לא חיטט ולא הסתקן לשמוע פרטים על אורחו המסתורי, אף הגיע למקום ומפני מה היה מורדם היטב? כעת למאי נפקמ'נ? צריכים לטפל באומלל ולהשיבו לאיתנו.

לא שלא היה סקן, בטבעו הוא סקן גדול ויש על מה להסתקן לגבי היצור שנמצא ליד ביתו בנסיבות כה מסתוריות, הוא לבוש בגדים חילוניים מוחלטים שמעידים שהוא חילוני גמור, אבל מראהו שונה מהם, יש לו עדינות של בחור ירא שמיים,

אלמלי שדיבר עמו אידיש עסיסית כמו היה בשר מבשרה של ירושלים היה אומר שהוא בעל תשובה מקרוב בא שעדיין אינו יודע באלו מלבושים צריכים להתלבש, אבל ברור שאינו כזה, שאלת השאלות שמדגדגת אותו מאד, מהיכן צנח למקום למה מצא את עצמו חסר הכרה לחלוטין במגרש הגדול שרק אנשים בודדים צועדים בו ביום לא כ"ש בלילה.

ממעט דבריו הבין ר' אליהו פיינרמן שהוא היה עד לאחרונה באיזה בית כלא, אבל משהו מוזר בסיפור, הבחור לא היה לבוש בגדי אסירים, אף הספיק להחליף בגדים? הוא לא נמלט משם בכוחות עצמו, משהו שיתף עמו פעולה והניחו כאן מאיזו סיבה הניחו כאן וברח, למה לכאן הביאו ונמלט? הוא כבש את יצר הסקרנות ונתן לעניינים להתגלגל מאליהם.

הוא גם לא עמד על ראשו שיתפלל ויניח תפילין, רק כשהיום נטה להעריב שאל את חיים שלום אם רוצה הוא להניח תפילין ולקרוא ק"ש, כדי לא לאבד ח'ו את המצוה היקרה, חיים שלום נענה בשמחה, הוא ביקש ממנו להניח לו תפילין אחרי כן אמר את פרשיות ק"ש ונעמד להתפלל עד כמה שיכול היה.

"האם תרצה לאכול שאל אותו המארח בעדינות?

"כן אשמח מאד, אין לי מושג כמה זמן לא בא לחם אל פי".

המארח ניגש בזריזות להביא לו ממיטב המאכלים, חיים שלום סעד את לבו בארוחה מזינה, לראשונה אכל ארוחה משביעה וטעימה למדי. בעל הבית ישב בריחוק מקום עד לגמר הארוחה. עתה צריך לדעת מה עושים בהמשך? הבחור צריך להגיע למקום בו יוכלו לדאוג לו בהתאם יותר ממנו, הוא התלבט מאד אם לנסות לדובב את אורחו על עברו, או לחכות להזדמנות ולבינתיים להציע את ביתו כמקום ארעי.

חיים שלום חסך לו את העבודה, הוא סיפר לו בקצרה כי היה חטוף על ידי גורם אכזר ביותר שהושיב אותו בשל עלילה חסרת שחר באיזה כלא אי שם בארץ בלי יכולת גישה אליו, הוא יכול היה למות שם ואיש לא ידע על כך, בחסדי הש"ת אירע לו נס גדול, משמים שמעו את זעקותיו ותפילותיו משך חודשים לקב"ה שיוציאו ממקום זה, אין לו מושג איך זה קרה, אבל יד נעלמה הוציאה אותו ממקום מאסרו והביאה אותו למקום זה.

הוא שאל את מארחו האם הוא מצוי בירושלים? כשהמארח אישר את דבריו, שאל אם המקום רחוק משכונת מאה שערים, רב אליהו פיינרמן השיב לו כי הוא נמצא בדירה בבתי אונגרין לא הרחק ממאה שערים.

חיים שלום שמח מאד, הוא ראה את התגשמות החלום עד לפרט האחרון, מה יכול להיות יותר טוב מהודעה זו שקיבל. הוא סיפר לרב אליהו על עברו כאחד מטובי בני ירושלים שנסחב רח"ל על ידי רוחות הרעות שנשבו באותו זמן, הרבה עבר בחייו, אבל עתה הוא שב לה' בלי פשרות, הוא רוצה לחזור אל בית אמו גב' אסתר פינקלשטיין שמתגוררת ברחוב מאה שערים מס' 5, הוא ביקש מרב אליהו אם יכול הוא לבקש את אחד מבני ביתו שיודיע בעדינות רבה לאמו כי בסייעתא דשמיא השתחרר מהכלא האכזר ומעוניין לשוב לביתו.

לב של אמא:

אחת הבנות של ר' אליהו יצאה לדרך קודם לכן קיבלה הודעה מאמה איך להכין את האם שחלילה לא יפקע לבה מגודל ההתרגשות, הבת הנבונה הקשיבה וניסתה להפנים את הכללים, כשיצאה מהבית לא הבחינה בדמות שעוקבת והולכת אחריה לכל אשר תפנה, כבת ישראל כשרה נזהרה ללכת כשראשה מוטה כלפי מטה מהלכת בצידי דרכים, העוקב שמח שהיא לא מודעת למעקב, כשהגיעה לבית פינקלשטיין הצניע את עצמו בגומחה שהייתה בקרבת מקום כדי שלא יבלוט, היא ניגשה לנקוט על הדלת, בטרם דפקה על הדלת חככה בדעתה, איך תפתח את השיחה, איך תספר לה שבנה שנעלם לפני שנים רבות נמצא עתה בביתם, היא ניסתה לסדר את המחשבות, אבל כבר לא הייתה בטוחה שיודעת בדיוק מה לומר, לאחר מחשבה נוספת החליטה להקיש עלה דלת ולא להשתהות יתר על המידה, כי זה יגביר בה את החששות.

גב' אסתר ישבה באותה שעה בסלון הבית עם ספר התהילים, כדרכה בכל יום לסיים את הספר מריש עד כלה, לטובת בנה "חיים שלום בן אסתר נ"י" שיגיע במהרה ויקים בית נאמן בישראל. שקועה הייתה עד מאד בספר עד שלא הרגישה בנקישות העדינות שונשו מדי מספר שניות.

כששמעה לבסוף את הדפיקות, ניגשה אל הדלת בשמחה רבה, כאילו יודעת היא מי ממתין לה כעת בדלת, תחושה אימהית פנימית מרמזת לה כי הדפיקה אינה של שכנה שבאה לברר את שלומה, אלא היא מבשרת טוב.

בפתח עמדה בחורה צעירה לבושה בצניעות רבה, היא שאלה כשעיניה מושפלות: "האם אני מדברת עם אם המשפחה?"

"אכן כן".

"את האמא של חיים שלום?" שאלה כולה מהססת, עתה כבר לא ידעה איך תאמר לה את הבשורה, כל המילים ששיננה לה אמה נשכחו ממנה פתאום, היא לא יודעת איך לומר לה בצורה שהאמא תשמח אבל לא תתרגש מדי, האם האמא האומללה

לא תתעלף מרוב התרגשות על בשורה כה פתאומית, זו לא בשורה פשוטה שניתן להעבירה בקלות, לפעמים גם בשורה טובה עלולה לפגוע אם לא יודעים אך להעבירה כיאור, עתה התחרטה שלא הלכה עם אביה, התפקיד מדי אחראי.

גב' אסתר מסתכלת מנגד בעלמה שמהססת כל הזמן קשה לה לפצות את פיה, זה לא מבשר טוב, בשורה טובה מבשרים עם מאוד פנים, הנערה נראית רועדת בכל גופה אולי בשורה רעה בפיה? אבל אם זו בשורה רעה למה שולחים בחזרה צעירה לבשר לה? את זה משאירים לאדם מבוגר. אז מה היא רוצה לומר לה? למה היא לא פוצה את פיה ומשאירה אותה במתח אדיר כל כך? לפתע אחזה רעד קשה, למרות שהתכוונה לבשורה טובה, אבל הצורה בה הבחורה רועדת לא מרמזת לטוב.

"טייערע מויד (עלמה יקרה) מה יש לך לומר לאמא? אני מקוה שאת מבשרת טובות?"

"כן בשורה מאד טובה בפי, פשוט אני לא יודעת איך מבשרים, אני רק בת 17 ולא יודעת איך מתנסחים, אבל אנסה לומר, בס"ד בנק נמצא כעת בביתנו בקרבת מקום בבתי הונגרים, הוא אמנם חלוש מאד אבל בסדר גמור, הוא ביקש להיפגש עמך בחיפוף, הוא ישמח מאד אם תוכלי לבוא לראותו עוד היום".

האמא התחילה לבכות, המעבר מפחד לשמחה צמרמר אותה מאד, היא חשה את לבה פועם בחזקה, היא החזיקה את ידה על לבה כביכול עומדת היא להתמוטט, אך זה היה רק ברגע הראשון, לאחר מיכן התאושה ואמרה במילים רועדות.

"הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יהיה שם ה' מבוך מעתה ועד עולם, אין מילים בפי להודות להקב"ה, על גודל רחמיו וחסדיו שגמל עמי, אין לי גם במה להודות לך על הבשורה המיוחדת שהבאת לי עתה, אני מחכה לבשורה זו הרבה שנים, כעשר שנים הייתי שבורה ורצוצה עד דכזוכה של נפש, עתה הרימני השי"ת מאשפתות כנאמר בתהילים "מאשפות ירים אביון". תודה רבה לך על הבשורה המשמחת, אשמח אם תבואי לביתי לשנות עבור הבשורה הטובה שהשמעת באוזני.

"אבא שלי אמר לי לעשות את השליחות ולא להתעכב". השפילה הנערה את פניה בביישנות.

"אנא ממך תמתיני עוד מספר דקות, עד שאתאושה מהצמרמורת שאוחזת אותי עקב הבשורה המיוחדת הזו" ביקשה גב' אסתר את הנערה, היא חשה שהיא לא יכולה להיות עם עצמה לבד, למרות שלא הייתה מופתעת לעצם הבשורה, היא הכינה את עצמה בתקופה האחרונה שבנה חזר אליה זה יכול לקרות בכל יום, היא קיבלה על כך כמה וכמה איתותים שמימיים כמעט מפורשים כי הישועה קרובה יותר מתמיד.

בעלה המנוח רב שלמה זלמן התגלה אליה פעמיים בתקופה האחרונה, הוא סיפר לה על התפילות שקרעו עולמות. הוא חזר בפניה חזור והדגש כי כוח התפילה שמשולב עם תשובה אמיתית וגיעה בתורה, הוא הכוח החזק ביותר להמתקת דינים, כל שלושת הכוחות היו הפעם שלובים כחטיבה אחת, חיים שלום עשה תשובה כנה ואמיתית, הוא עמד בניסיונות כבדים וגבר עליהם, הוא גם צם רבות ומסר את נפשו על המצוות וחזר על תלמודו כבימים עברו, החודשים האחרונים בהם נצרף ביסורים קשים שמירקו את חטאיו הרבים, נפשו זוכה כתינוק שנולד מחדש. הוא קיבל את הכוח של "גדולה תשובה עד שמגיעת עד לכסא הכבוד".

משמים נבחר השליח הבן דוד רב נפתלי הרטשטיין, בגדר מגלגלים זכות על ידי זכאי, הוא השליח הנאמן לפרוץ את השערים, בדרך טבעית אך ניסית ביותר, הצליח להביא שבסוף האוסרים עצמם ישיבו אותו עד לירושלים, היא תראה זאת בקרוב ממש, סיים רב שלמה זלמן המנוח בחלום האחרון את דבריו ונעלם בפתאומיות.

גב' פינקלשטיין הייתה אחזה צמרמורת חזקה, עתה ראתה כי החלום התגשם עד לפרט האחרון, הגיע עתה החלק האחרון לאחד את המשפחה, צריכים לפגוש את הבן האובד שנעלם ממנה לפני עשר שנים, היא נרעדה מהרגע הזה בו היא עומדת לראות את חיים שלום, אך יראה באיזה מצב תפגוש אותו, היא הבינה שיחולו בו שינויים רציניים, אבל מיהרה למחוק את המחשבות הקשות שרק מקלקלות את הרגע המרגש. כעת עליה לזרום עם הרגע הגדול ולא לחשוב שום מחשבות צדדיות.

~~~~~